

MOKSLO LIETUVA

2009 m. birželio 25 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 12(412)

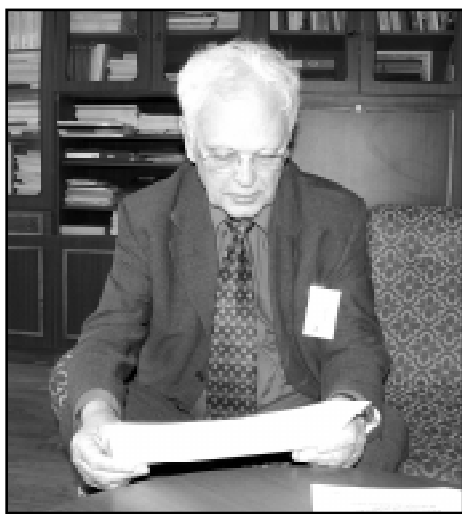
Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

Gal išties verta pasekti „didžiuoju broliu“

Tikriausiai mažai kam paslaptis, kad Lietuvos aukštojo mokslo sistema nepriklausomybės laikotarpiu kopijavo amerikietiškąją. Atkuriant Vytauto Didžiojo universitetą per šioje veikloje daug padėjusius Amerikos lietuvius amerikietiškąją sistemą ir bandyta diegti. Būta ir nepritario, nes nekritiškiems mėginimams gvelbtis svetimą gera dalis Lietuvos profesūros matė ne vien privalumus, bet ir didelius trūkumus.

Vis dėlto jeigu būtume išties nuoseklūs amerikietiškosios sistemos ir visa ko amerikietiško pasekėjai, privalėtume atidžiai įsiklausyti į JAV prezidento Barako Obamos kalbą, pasakytą JAV Nacionalinės mokslų akademijos nariams š. m. balandžio 27 dieną. Amerikos prezidentas išreiškė didelį susirūpinimą dėl šalies švietimo ir aukštojo mokslo sistemos netobulumo, akivaizdžių trūkumų. Apie tai kalbamės su Lietuvos

mokslų akademijos tikruoju nariu fiziku prof. Juru POŽELA.

Mūsų pašnekovas – gerai žinoma asmenybė ne vien mokslo pasaulyje. Jis yra kietojo kūno plazmos ir puslaidininkų fizikos mokyklos Lietuvoje kūrėjas, žymus mokslo, visuomenės ir politinis veikėjas.

Nukelta į 4 p.

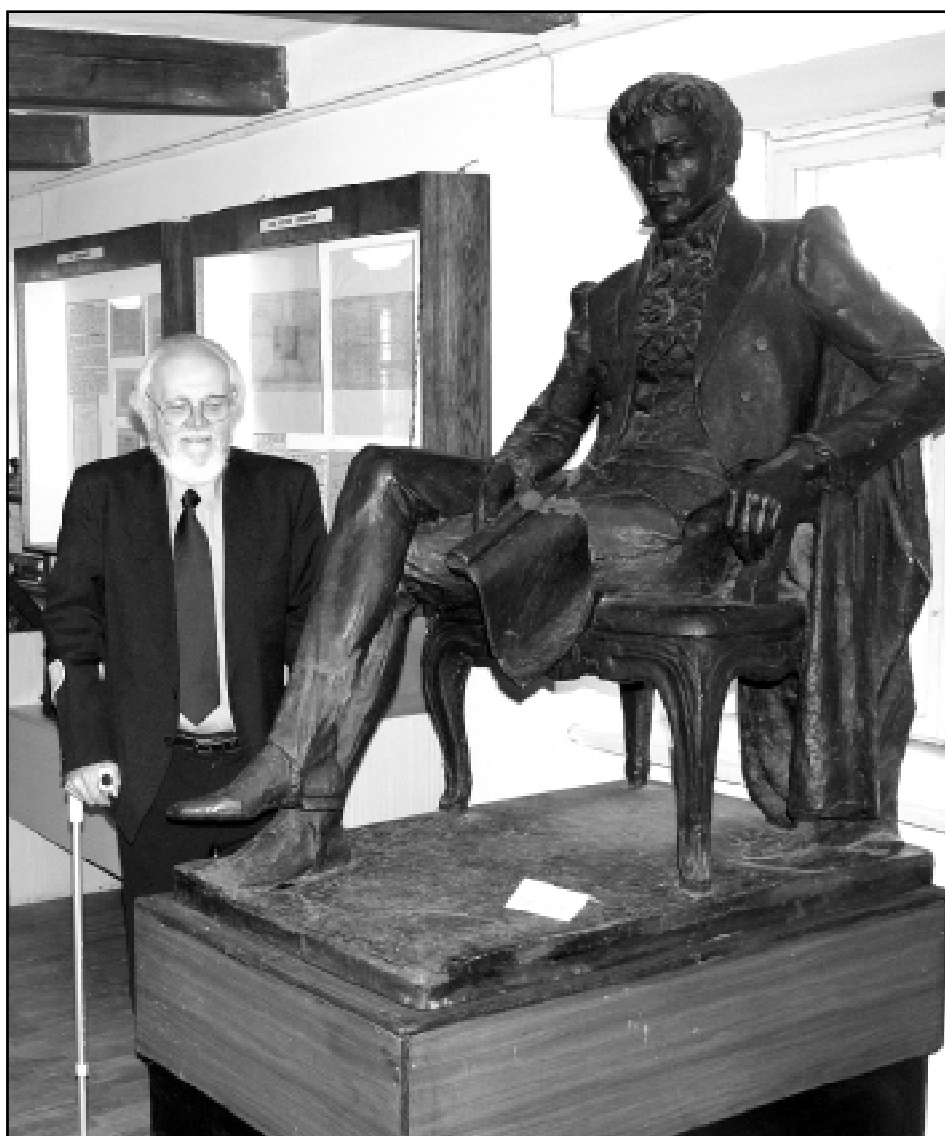
Birželio 4 d. Theodoro Grothuso fondo valdybos narių ir steigėjų grupė apsilonkė Šiaulių universitete, kur susitiko su rektoriumi prof. habil. dr. Vidu Lauruška. Buvo aptartos Fondo ir Šiaulių universiteto bendradarbiavimo galimybės tyrinėjant Teodoro Grothuso* (1785–1822) mokslinę veiklą, su jo vardu Gedučiuose ir Žeimelyje (Pakruojo rajone) išlikusio materialaus paveldo objektų ir buvimo ženklų išsaugojimą. Kalbėta ir apie šio žymaus mokslininko vardo populiarinimą ir kitus su T. Grothuso vardu susijusius dalykus.

Susitikime su rektoriumi V. Lauruška dalyvavo Theodoro Grothuso fondo valdybos nariai Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos prezidentas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir trys Grothusų giminės palikuonys. Tai Vokietijoje egzistuojančios Baltijos šalių bajorų sąjungos (Der Baltischen Ritterschaften) nariai: baronas Haris fon Grothusas (Harry von Grothuss), baronas Michaelis fon Grothusas (Michael von Grothuss) – naujai išrinktas į Fondo valdybą vietoj mirusio vieno iš šio fondo steigėjų ir valdybos nario Zygfrydo fon Grothuso (Siegfried von Grothuss) ir Lietuvos karališkosios bajorų sąjungos narė Marija Čiurlienė (pagal motiną Grotuzaitė), taip pat ilgametis Lietuvos mokslų akademijos darbuotojas dr. Teofilis Čiurlys. Susitikime Šiaulių universitetui atstovavo Teodoro Grothuso mokslinio palikimo ir gyvenimo tyrinėtojas Humanitarinio fakulteto Filosofijos ir antropologijos katedros doc. dr. Stasys Šimaitis, doc. dr. Jūratė Sitonytė ir universiteto bibliotekos direktorė Loreta Burbaitė. Susitikime dalyvavo ir Kriukų kaimo ūkininkas Tomas Rudis, vieningo iš Gedučių dvaro statinių išlikusio ir Teodoro Grothuso laikus menančio pusės pastato savininkas. Kita pusė priklausoma Marijai Čiurlienei.

Svečiai susipažino su modernia Šiaulių universiteto biblioteka, kurios pastato rekonstrukcijai ir naujausiai įrangai įsigyti iš

* Tekste Teodoro Grothuso pavardę lietuviname, o Fondo pavadinimą pateikiame originalo kalba – red. pastaba

TEODORO GROTHUSO PAVYZDYS ĮKVEPIA IR MŪSŲ LAIKAIS

Theodoro Grothuso fondo vienas iš steigėjų Zygfrydas fon Grothusas 2006 m. Žeimelio Žiemgalos muziejuje prie Teodoro Grothuso skulptūros (autorius Kęstutis Balčiūnas)

Europos Sąjungos Struktūrinių fondų buvo gauta ir panaudota 12 mln. litų.

Kelionės iš Vilniaus į Šiaulius metu buvo gera proga aptarti kai kuriuos aktualius su Teodoro Grothuso atminties išsaugojimu susijusius klausimus. Savotiškos „apskritojo“ stalo diskusijos autobuse išsakytas mintis pateikiame savo skaitytojams.

Prikelti pamirštus, pažadinti atmintį

Mokslo Lietuva. 2008 m. Theodoro Grothuso fondo valdyba neteko vieno iš šio fondo steigėjų ir valdybos nario Zygfrydo fon Grothuso. Šiomet Fondo valdybą ištiko nauja netektis – balandžio mėnesį po sunkios ligos mirė šio

Nukelta į 2 p.

6–7 p.

A. J. GREIMAS
PAGERBTAS
MARIJAMPOLĖJE

8–9 p.

A. RUDAMINA:
TARP
LEGENDOS
IR TIKROVĖS

10–11 p.

VISIEMS
BALTAMS
PAMINKLAS

13 p.

VADYBOS
KONCEPCIJOS
PRAKTIKOJE

14 p.

PRISIMENANT
PROF. STASĮ
BIZIULEVIČIŲ

Atkelta iš 1 p.

Fondo valdybos pirmininkas akad. prof. Povilas Algirdas Vaškelis. Jo moksliniai darbai ir indėlis į mokslą Lietuvoje gerai žinomi. O kokį nuostolį patyrė T. Grothuso fondas, netekus Zygfrydo fon Grothuso? Būtų įdomu išgirsti Fondo valdybos narių ir pirmiausia šios garsios giminės atstovų nuomonę.

Haris fon Grothusas. Zygfrydas tiek mus, šios giminės atstovus, tiek ir kitus fondo narius motyvuodavo veikti, neužsnūsti. Zygfrydas buvo tikras variklis, ir ypač pastaraisiais metais visoje toje veikloje, kuri susijusi su fon Grothusų giminės tyrimais ir istorija, todėl Zygfrydo netektis yra didžiulis smūgis.

ML. Būtų puiku, jeigu apibendrintume Zygfrydo fon Grothuso laikų fondo veiklą. Jis nebuvo pirmasis asmuo fondo valdyboje, bet jo buvimas, dalyvavimas buvo jaučiamas. Sprendžiu kaip „Mokslo Lietuvos“ redaktoriui, kuriam tekdavo dalyvauti renginiuose, susijusiuose su Teodoro Grothuso palikimo įprasminimu. Aišku, būtų naudinga išgirsti, kas tobulintina Fondo veikloje.

Michaelis fon Grothusas. Pagal Fondo steigimo sutartį Lietuvos mokslų akademija įsipareigojo suteikti Fondui patalpas. Tačiau prieš Lietuvos mokslų akademijos remontą Fondo eksponatai ir daugybė dokumentų buvo kažkur patalpinti. Teigiama, kad jie yra Chemijos institute. Darbą labai apsunkina vietos neturėjimas, kyla nemažų sunkumų ir dėl to, kad Fondo valdyboje tėra septyni nariai. Trys iš jų nauji. Reikėtų sukurti didesnę struktūrą, pasiūlyti daugiau aktyvių narių. Antras dalykas, dėl kurio tenka apgailestauti – ligi šiol nepavyko išnaudoti Vokietijoje esančių galimybių. Europoje ir ypač Vokietijoje nevyriausybinėms organizacijoms galioja visai kiti įstatymai. Šiomis kryptimis

TEODORO GROTHUSO PAVYZDYS ĮKVEPIA IR MŪSŲ LAIKAIS

Pirmieji žingsniai Šiauliuose: Haris fon Grothusas, Marija Čiurlienė, gilumoje – prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir Michaelis fon Grothusas

mums ir reikėtų padirbėti. Pirmiausia vokiečiai galėtų kreiptis į savo visuomenines ir kitokias organizacijas, kurios suinteresuotos tokią veiklą palaikyti. Pagal Vokietijos įstatymus, mūsų paramos teikėjos paaukojusios nevyriausybinėms organizacijoms galėtų atsiskaityti su abiejų šalių finansinėmis institucijomis.

jomis.

Tuos klausimus aptarėme lankydami pas T. Grothuso fondo valdybos pirmininką Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto dekaną prof. habil. dr. Aivarą Kareivą. Prezidento paprašėme ir jis pažadėjo parengti raštus: Registrų centro pažymą, kad toks fondas tikrai įregistruotas ir veikia, kad tai yra Lietuvos mokslų akademijos remiamas fondas ir t. t. Su tuo oficialiu raštu kreipsimės į Lietuvos ir Vokietijos institucijas bei visuomenines organizacijas (tarpininkaujant Lietuvos mokslų akademijai), kurios turėtų būti suinteresuotos skatinti ir remti šio Fondo veiklą.

Haris fon Grothusas. Atrodė labai svarbu ir Grothusų šeimos sąjungoje turėti asmenį, kuriuo galime didžiuotis. Teodoras Grothusas kaip tik ir yra tokia asmenybė, apie kurią galėtų burtis Grothusų šeimos sąjungos narių veikla. Tuo labiau kad T. Grothuso asmenybė gali daug duoti ne vien pačiai sąjungai, bet ir kraštui, su kuriuo jo likimas susijęs. Šiuo atveju mintyje turiu Lietuvą. Kurdami Fondą apie visa tai galvojome: kad ir Lietuvoje, ir Vokietijoje šios asmenybės atmintį būtų galima žadinti, gairinti ir kitiems parodyti. Ką besakytume, bet amžių tėkmėje Teodoro Grothuso asmenybė visai nederamai buvo pamiršta.

Marija Čiurlienė. Neseniai teko skaityti, kad patys pirmieji, kurie labai norėjo, kad Teodoro Grothuso vardas būtų užmirštas, buvo šio mokslininko giminės. Labai aišku kodėl. Juk jis testamentu visą savo turtą užrašė ne giminėms, bet Kuršo literatūros draugijai, t. y. mokslo reikalams. Giminės nepaprastai išsiviešė ir darė viską, kad Teodoro Grothuso testamentas nebūtų įvykdytas. Buvo bylinėjamasi siekiant įrodyti, kad mokslininkas buvo neveiksnus ir panašiai. Giminėms pavyko per teismus pasiekti, kad mokslininko testamento sąlygos nebūtų išpildytos.

odoro Grothuso nuostatos suprantamos ir priimtinos dabartiniams šios garsios giminės nariams?

Michaelis fon Grothusas. Mūsų tikslas – surinkti ir pateikti kuo daugiau žinių apie Teodorą Grothusą, nes ne tik plačioji Vokietijos visuomenė, bet ir gausi Grothusų giminė ir net ne visi šios šeimos nariai toli gražu ne per daugiausia žino apie šį mokslininką. Žino šią pavardę, yra girdėję apie jo mokslinę veiklą, bet apie jos mastą, užmojus ir laimėjimus toli gražu nepakankamai nu-
tuočia.

Ne visi žino, kokia įdomi ir reikšminga figūra buvo Teodoro tėvas Evaldas Dytrichas fon Grothusas (Ewald Dietrich von Grotthuss, 1751–1786). Ir vis dėlto pastebiu, kad šiuo metu bent tarp Grothusų giminės atstovų gal daugiau negu apie mokslininką Teodorą kalbama apie jo tėvą Evaldą Dytrichą Grothusą. Jis buvo meniškios prigimties, pakankamai profesionaliai domėjosi muzika, buvo ne tik puikus muzikantas, bet ir rašė gerus muzikos kūrinius, už kuriuos yra pelnęs kompozitoriaus Karlo Filipo Emanuelio Bacho (1757–1832, Johano Sebastiano Bacho sūnus) pagyrimą.

Drįstu teigti, kad šiandienėje Vokietijoje Evaldas Dytrichas Grothusas netgi daugiau žinomas už savo sūnų Teodorą. Gal taip yra ir dėl to, kad visuomenei menininkus lengviau suvokti nei mokslo žmones.

Šiuo metu su Hariu stengiamės visas tas žinias skleisti Grothusų giminėje ir Baltijos bajorų sąjungoje. Tam tikrą sklaidą tos žinios toliau įgyja Vokietijoje ir už jos ribų.

Juozas Algimantas Krikštopaitis. Nepamirškime, kad Teodoras Grothusas bendravo su Aleksandru fon Humboltu, kitais žymiais to meto vokiečiais, prancūzais ir rusų mokslininkais. Gaila, bet apie tuos ryšius, bendravimą labai mažai žinome. Ty-

* Šiuo metu Vokietijoje leidžiama knyga apie muziką. Knygoje nemažai vietos skiriama Evaldai Dytrichui Grothusui.

Nereikėtų pamiršti ir Teodoro tėvo

ML. Remdamasis ponios Marijos Čiurlienės komentaru noriu pateikti klausimą ponams Grothusams: ar viskas Teodoro Grothuso biografijoje šiandien priimtina šios giminės palikuonims, gyvenantiems Vokietijoje ir kitose šalyse? Kad ir mokslininko nuostatos – pirmiausia tarnauti mokslui, visas jėgas ir sugebėjimus skirti mokslui tiesai pasiekti ir ją skleisti. Taigi ar Te-

Teodoro Grothuso portretas (dailininkas Bonaventūras Šaltis) Šiaulių universiteto bibliotekoje. Portretas atidengtas 2005 02 15 minint Teodoro Grothuso gimimo 230-ąsias ir jo paskelbtos pirmosios pasaulijje elektrolizės teorijos 200-ąsias metines

Prie mokytojo, kraštotyrininko Juozo Šliavo surinktų mitologinių akmenų Žeimelyje: tuometis Theodoro Grothuso fondo valdybos pirmininkas akad. Povilas Algirdas Vaškelis, dr. Teofilis Čiurlis ir matematikas akad. Bronius Grigelionis (2006 m. birželis)

rinėtojams atsiveria galimybės tuos ryšius tyrinėti, nors sunku pasakyti, kiek šiais laikais dar įmanoma daugiau iš tos T. Grothuso veiklos atskleisti. Bet kuriuo atveju ši sritis dar laukia savo tyrinėtojų užsienio šalių archyvuose.

Michaelis fon Grothusas. Tenka pripažinti, kad dauguma šių laikų Grothusų giminės palikuonių nėra intelektualai, kaip jų garsieji protėviai, tad ir apie Teodoro žymiųjų mokslinius tyrinėjimus ne kažin ką žino. Ne visi Grothusai priklauso dabartiniam visuomenės elitui. Žinoma, kalbu ne apie visus giminės narius.

Yra ir dar viena priežastis, kodėl Teodoro veikla ne visada gerai žinoma net tarp šios giminės narių. Su Teodoro Grothuso mirtimi baigėsi viena šios giminės atšakų. Mokslininkas nepaliko palikuonių, tad nebuvo kas saugo jo atminimą, domisi jo nuveiktais darbais ir juos garsina. Dabar tą darbą atlikti – mūsų pareiga.

Kas sekėsi Fondo veikloje

Haris fon Grothusas. Pokalbio pradžioje užsiminėme apie mūsų Fondo veiklos tikslus. Iš pradžių kėlėme du svarbiausius tikslus: atgauti žinias apie Teodorą Grothusą ir populiarinti jo idėjas supažindinant visuomenę su mokslininko asmenybe ir jo veikalais. Šią užduotį įgyvendinti pavyko visai neblogai. Mintyje turiu Vilniuje 2005 m. birželį surengtą tarptautinę konferenciją, skirtą Teodoro Grothuso suformuluotos pirmosios elektrolizės teorijos 200-osioms metinėms paminėti. Išleistas Teodorui Grothusui skirtos knygos, iš kurių minėtina 2001 m. išleistoji prof. Juozo Algimanto Krikštopaičio knyga *Pralenęs laikas: Teodor Grothuss*. Beje, knyga jau išversta į vokiečių kalbą, tačiau leidyba Vokietijoje dėl lėšų stygiaus ir kitų sunkumų užtrunka. 2009 m. pavyko padaryti kopijų T. Grothuso veikalo

Elektra ir šviesa. Šia knyga 1906 m. išleista serijoje „Ostwaldo tikslųjų mokslų klasikai“. Vadinasi, Grothuso mintys ir po 100 metų neprarado savo aktualumo. Gana daug straipsnių skirtų Teodorui Grothusui pasirodė spaudoje, užsimezgė ryšiai, tad populiarinimo požiūriu visos pastangos pasiteisino.

Vokietijoje mums taip pat pavyko sukurti T. Grothuso fondo rėmimo fondelį, iš kurio buvome užsibrėžę kasmet skirti gana dideles Teodoro Grothuso stipendijas studentams, bet ne itin pavyko tai įgyvendinti. Buvo jaučiamas Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto pasyvumas. Nesant didelio suinteresuotumo stipendijas studentams skiriame, tačiau jos nėra didelės. Svarbiausia – dėl lėšų stokos negalime teikti premijų Teodoro gyvenimo ir veiklos propaguotojams. Dar prireiks pastangų, kad galėtume daugiau lėšų skirti stipendijoms 2–4 metų laikotarpiui ir premijoms.

J. A. Krikštopaitis. Manau, reikėtų didesnius reikalavimus kelti studentams, kurie pretenduoja į Teodoro Grothuso stipendiją. Kai kurie iš tų stipendininkų net nežino, kas buvo tas T. Grothusas. Vieno studento paklausta, kokią stipendiją gavo. „Nežinau, kažkokio mokslininko su vokiška pavarde.“ Tokių dalykų neturėtų būti. Reikėtų kandidatus stipendijai gauti truputį paegzaminuoti, paprašyti parašyti nedidelį referatėlį ar panašiai.

ML. Būtų įdomu daugiau sužinoti apie Baltijos kraštų bajorų sąjungą (*Der Baltischen Ritterschaften*).

Michaelis fon Grothusas. Baltijos kraštų bajorų sąjungoje veikia keturių kraštų arba regionų riterijos – Livonijos, Kuršo, Estijos ir Saaremos (Ösel). Įsikūrusios ir įvairių šeimų sąjungos, viena iš jų yra Grothusų šeimos sąjungą. Pastarajai man ir tenka vadovauti. Kuršo bajorų sąjungai vadovauja Heinrich von Stackelberg. Jo pro-

Šiaulių universiteto doc. dr. Stasys Šimaitis, prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir Marija Čiurlienė aptaria Teodorui Grothusui skirtas publikacijas; už jų – Haris fon Grothusas ir Tomas Rudis, buvusioje Gedučių dvarvietėje išlikusio pastato dalies savininkas

fesija – teisininkas. Tačiau jam artimesnė muzikos sritis (groja trimis muzikos instrumentais), o ne fizika ar chemija.

M. Čiurlienė. Norėčiau įsiterpti. Lietuvių tarp tų keturių skirtingų tautų riterijų atstovų kaip ir nėra. Per pirmą Grothusų šeimą susirinkimą tą klausimą iškėliau pranešėjui. Išgirdau atsakymą: „Tuo metu, kai Grothusų giminė išgyveno savo klestėjimo laikus, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo didžiulė valstybė ir Lietuvos atstovai nematė reikalo jungtis į Baltijos vokiečių riterijas.“

Remtis į tradiciją

ML. Tikriausiai ne vien Teodorui Grothusui šiandienai šios plačios giminės palikuonys labiausiai domisi? Lietuvos žmonėms visų pirma įdomu ir rūpi šio žymaus mokslininko likimas, nes jis susijęs su mūsų kraštu, yra savas. Taip pat užsiminta apie Teodoro tėvą Evaldą Dytrichą Grothusą. Kas dar iš šios giminės išžymybių nusipelnė didesnio draugijos narių dėmesio? Maždaug kokia vieta Grothusų giminės hierarchijoje tenka Teodorui Grothusui, vertinant ne mokslo istorijos, bet paprasto Grothusų draugijos nario požiūriu?

Michaelis von Grothusas. Mokslo srityje Teodoras Grothusas yra prie pačių žymiausių šios giminės atstovų, vargu ar jis gali turėti konkurentų. Tačiau Grothusų giminė pasižymėjo mene, administracinėje ir karinėje veikloje. Carinėje Rusijoje ši giminė yra davusi daug žymių veikėjų. Tačiau mokslas carinėje Rusijoje nebuvo labai skatinamas, juo labiau toks, kurio atstovų daugumą sudarė užsieniečiai. Šiek tiek daugiau mokslo žmonės buvo vertinami Peterburge ir Maskvoje. Tad į mokslus linkę Grothusai jautėsi laimingi, jei pavykdavo gauti kad ir ne itin reikšmingą su mokslu susijusią vietą savame krašte. Apskritai XVIII a. antroje pusėje Kuršo-Žiemgalos hercogystė savo klestėjimą išgyveno, kai šį kraštą valdė Ernestas Johanas Bironas (1690–1772), kuris buvo Rusijos imperatorės Anos Joanovnos favoritas. Savo didingą rezidencinę pilį Jelgavoje jis pastatė liepės nugriauti toje vietoje XIV a. staty-

tą Livonijos ordino pilį. Buvo užsibrėžęs įsteigti Jelgavoje universitetą, į kurį dėstyti buvo kviečiamas ir Immanuelis Kantas. Kuršas pasižymėjo kaip labai pažangus kraštas, jame sėkmingai reiškėsi ir Grothusų giminės atstovai.

Tarp Grothusų buvo nemažai įžymių žmonių, ypač jeigu prisiminsime ir Švedijoje gyvenusius šios giminės atstovus. Vienas iš jų Švedijoje buvo net finansų ministras, dalyvavo Šiaurės kare. Livonijoje Grothusai pasižymėjo ypač gerais administraciniais sugebėjimais.

ML. Užsiminta, kad mokslo reikšmė Rusijoje buvo ne itin vertinama, matyt, lyginant su to meto Vakarų Europos valstybėmis. Minėta, kad ir vokiečiai Rusijos moksle buvo ne itin toleruojami. Bet taip buvo juk toli gražu ne visada. Esu tikras, kad profesorius J. A. Krikštopaitis turi ką šiuo klausimu pasakyti.

J. A. Krikštopaitis. Nereikėtų pamiršti, kad net ir Rusijos mokslų akademiją įkūrė ne kas kitas, o vokiečiai Sankt Peterburge. Ilgą laiką vokiečių mokslininkai toje akademijoje ir dominavo, ne rusų, bet vokiečių kalba vykdavo Akademijos posėdžiai, vokiškai publikuojami moksliniai darbai. Grothusų giminės klestėjimo laikais XVIII a. antroje pusėje Rusijos mokslų akademijoje dar vyravo vokiečių mokslininkai ir vokiečių kalba. Net iki XIX a. pradžios vokiečių įtaka Rusijos mokslui buvo dar labai didelė.

ML. Kadangi kalbame apie Baltijos vokiečių sąjungos narius telkiantį Teodoro Grothuso asmenybės vaidmenį, tai svečių iš Vokietijos norėčiau paklausti, kiek svarbus šiandienėje Vokietijoje ir Baltijos vokiečių sąjungos veikloje būtų autoriteto vaidmuo? Kiek tai šiandien svarbu sąjungos nariams, gyvenantiems modernioje Vakarų visuomenėje?

Michaelis von Grothusas. Tik tiek galiu pasakyti, kad plati Grothusų giminė, savo sudėtyje turėdama tokį mokslo autoritetą kaip Teodoras Grothusas, labai tuo didžiuojasi. Manau, tai natūralu ir visiškai suprantama.

ML. Suprantama, bet nemanau, kad skirtingo išsilavinimo ir pomėgių, pagaliau skirtingo amžiaus Grothusų giminės nariams šiandien vienodai ži-

nomas ir svarbus Teodoras Grothusas. Juk ir šiame autobuse improvizuotoje „apskritoje“ stalo diskusijoje ant ratų nuskambėjo mintis, kad žmonės skirtingi, vieniems įdomūs Teodoro Grothuso fizikiniai ir cheminiai bandymai, o kitiems daug patrauklesni atrodo mokslininko tėvo Evaldo Dytricho fon Grothuso ryšiai su kompozitoriumi Karlu Filipu Emanueliu Bachu ir Gedučių dvaro savininkui jo padovanotasis klavesinas. Tai visiškai natūralu, būtų keista, jeigu visi domėtusi tik mokslu. Suprantu, kad geri pavyzdžiai labai reikalingi ir svarbūs norint suvienyti bendruomenę, sąjungos narius ar žmones pagal pomėgių grupes. Gyvename labai prieštarais laikais, kai kam gal išvystų autoritetų nereikia?

Michaelis von Grothusas. Tai filosofinis ir net politinis klausimas. Manau, dėl vieno nesunkiai sutarsime: kiekvienai visuomeninei organizacijai reikalingos tam tikros veiklos ribos, tam tikra tvarka. Visuomenei ir kiekvienai organizacijai reikalingi geri pavyzdžiai. Puiku, kai 200 metų senumo pavyzdys mums ir dabar atrodo nepasenęs, galioja ir mūsų laikams, išlieka aktualus, kai ką net įkvepia naujiems darbams. Kad galėtume kurti pavyzdinę visuomenę ir ją tobulinti, galime veikti įvairiai – leidžiant gerus įstatymus, vyriausybinius nutarimus ir t. t. Galima veikti ir per užkrečiančius gerus pirmtakų veiklos pavyzdžius, remtis tradicija.

Šeimoje gaudavo diplomatijos pagrindus

M. Čiurlienė. Jeigu man būtų leista įsiterpti, paminėčiau Grothusų giminei būdingą diplomatiškumą ir mokėjimą bendrauti su žmonėmis. Šią ypatybę garsina apie šios giminės žmones rašiusieji autoriai. Vienas iš tokių asmenų buvo Teodoro tėvas Evaldas Dytrichas Grothusas. Labai daug palankių epitetų skyrė jį pažinoję amžininkai, jis buvo laukiamas įvairiuose salonuose, taip pat ir jau minėto Hamburge gyvenusio kompozitoriaus Karlo Filipo Emanuelio Bacho šeimoje. Žodžiu, giminei buvo būdinga aukšta bendravimo kultūra.

Ir šiomet vešliai sužaliavo Teodoro Grothuso ažuolas netoli Gedučių

Gal išties verta pasekti „didžiuoju broliu“

Atkelta iš 1 p.

Primename keletą Juro Poželos gyvenimo datų.

1963–1967 m. jis buvo Lietuvos MA Fizikos ir matematikos instituto direktorius, o 1967–1985 m. naujai įkurto Lietuvos MA Puslaidininkų fizikos instituto direktorius, 1972–1984 m. – Lietuvos MA viceprezidentas, 1984–1992 m. – prezidentas. Taip pat išrinktas Rusijos mokslų akademijos tikruoju nariu ir Europos fizikų draugijos tarybos nariu. 1991 m. – Europos mokslo ir meno akademijos narys, 1993 m. – Europos akademijos narys. 1992 m. tapo Tarptautinio mokslinės kultūros centro Lietuvos skyriaus prezidentu. Nuo 1996 m. – Puslaidininkų fizikos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas.

Universitetai taps aukso kiaušinių dėdekėmis?

Geriamasis Profesoriau, 38-ojoje Lietuvos nacionalinėje fizikos konferencijoje, kuri Vilniaus universiteto Fizikos fakultete vyko birželio 8–10 d., citavote prezidentą Baraką Obamą ir parodėte, kad Lietuvos pastaruosiu metu vykdoma aukštojo mokslo sistemos pertvarka mus įklampins į duobę, iš kurios amerikiečiai dabar kaip tik stengiasi išsiropšti.

Ta pačia tema kalbėjau ir Lietuvos mokslų akademijos sesijoje birželio 9 d. po Lietuvos MA prezidento akad. Valdemaro Razumo pranešimo, kuriame jis nagrinėjo balandžio 30 d. Lietuvos Respublikos Seime patvirtinto naujo Mokslo ir stu-

JAV prezidentas Barakas Obama

dijų įstatymo kai kuriuos punktus.

Iš tiesų Lietuvos švietimo ir aukštojo mokslo sistema reformuojama pagal amerikietiško modelį. Tas kopijavimas ne šiandien prasidėjo, jis reiškiasi ir kitose mūsų gyvenimo srityse. Reformacijos laikas baigėsi, prasidėjo reforma, kuria stengiamasi tą amerikietiško modelį galutinai įtvirtinti.

Kokia to amerikietiško modelio esmė?

Esmė ta, kad mokslą ir visą švietimą, taip pat ir aukštojo mokslo sistemą siekiama pritaikyti prie laisvos rinkos poreikių. Žinoma, tai supaprastintais aiškinimais. Galima būtų remtis liberalizmo ir kitomis tokiais atvejais prisimenamomis nuostatomis, tačiau esmė nesikeičia: mokslą, švietimą ir daug ką kita stengiamasi prisitaikyti prie laisvos rinkos reikalavimų. Kitaip tariant, švietimas, visas aukštasis mokslas turi tiesiu taikymu išeiti į rinką ir nešti

Žinių ir intelekto tvirtovė – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, be kurios neįsivaizduojama Lietuvos mokslininkų veikla

pelną.

Patikslinkime: nešti pelną kam? Juk ne universitetams? O gal ir į universitetus pradedama žiūrėti kaip į pelno siekiančią bendrovę?

Pelnas visų pirma teks bankams ir kapitalo savininkams, t. y. oligarchams. Lietuvoje pagal Mokslo ir studijų įstatymą universitetų ir kitų mokslo institucijų turtą valdys ne mokslininkai, bet tarybos. Svarbiausias jų uždavinys – laisvos rinkos sąlygomis rasti pakankamą kiekį lėšų universitetų veiklai užtikrinti. Jeigu sugebės sudominti oligarchus, kad pastarieji finansškai remtų universitetus, tarybos pasiteisins. Suprantama, mūsų universitetai turės būti oligarchams aktualūs, atitikti jų užgaidas, iš kurių svarbiausioji – nešti pelną.

Universitetams skirtas dėdeklių vaidmuo – dėti aukso kiaušinius?

Faktiškai bus formuojama ne normali švietimo sistema ir universitetams padėtis. Būtent tokia sistema ir gyvuoja JAV. Faktiškai ne mokslo poreikiai diktuoja universitetų veiklą ir visos švietimo veiklos kokybę, bet siekis užsitikrinti daugiau lėšų, t. y. gauti pelno.

Kai mokslas atiduodamas į laisvos rinkos rankas

Viena vertus, jeigu mokslas skatinamas pažangą, kuri atsispindėtų verslo plėtrai, technologijų diegimui ir tobulinimui, įmonės stiprėtų, gautų didesnę pelną, valstybė per mokesčius taip pat turtėtų. Lyg ir gera veikimo schema. Tačiau yra ir antra medalio pusė. Jeigu universitetai verčiami dėl dolerio ar euro virsti pelno siekiančiomis įmonėmis, „uabais“, gal nebereikia ir universitetų? Kur ta akademinė laisvė, kuria nuo seniausių laikų taip didžiavosi universitetai? Ar prasminga kalbėti

stimuliuojamas dirbti mokslinį darbą, bet orientuojamas į tą veiklą, kuri duoda greitą naudą. Mintyje turiu būtent ekonominį pelną, o ne aukštesnius siekius.

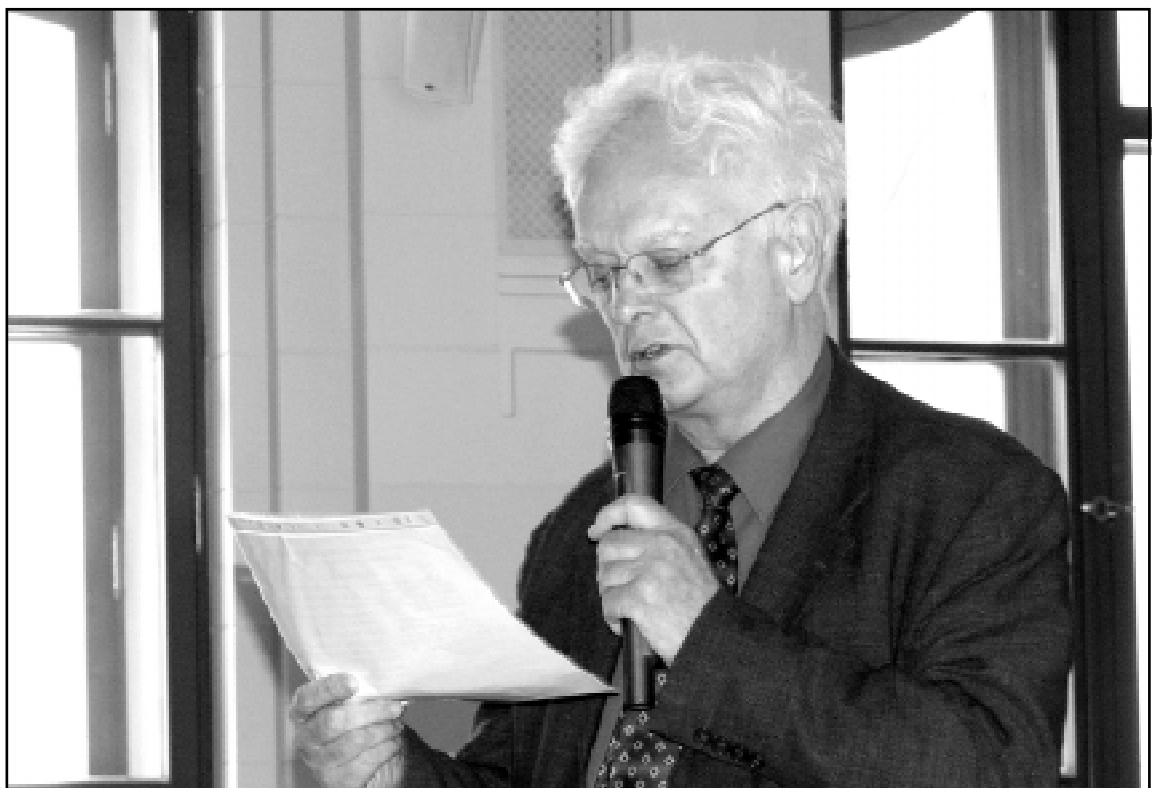
Dabar kiekvienas studentas, kaip ir mokslininkas veikia konkurencijos sąlygomis – kiekvienas turi kovoti už save. Taip pat turi konkuruoti universitetai. Tai daug blogiau, negu iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti. Į kokią būklę visu greičiu lekiame? Likvidavome antrąjį mokslų daktaro laipsnį – habilitaciją. Dabar norėdami įgyti habilituoto daktaro laipsnį mūsų mokslininkai priversti važiuoti į kitas šalis, kur tie laipsniai teikiami. Taip yra dėl to, kad švietimo sistema ir mokslas atiduotas į laisvos rinkos interesų, verslo rankas. Tai labai blogai.

Yra kas sako, kad tai labai gerai.

Pažiūrėkime, ką apie visa tai sako Amerikos prezidentas Barakas Obama. Kas geriau už Amerikos prezidentą gali pasakyti, kuo laisvos rinkos diktatas pavojingas švietimo sistemai ir mokslui. Barakas Obama labai aiškiai balandžio mėn. JAV Nacionalinės mokslų akademijos nariams pasakyoje kalboje suformulavo, kad einant tuo keliu, kuriuo Lietuva taip drąsiai pasuko, bus prieita prie mokslo ir švietimo šalyje naikavimo. Štai ką sako JAV prezidentas:

„Mes buvome mokslinio sąžiningumo praradimo ir mokslinių tyrimų politizavimo pagal užduotas ideologines programas liudininkai.“

Pasakyta aštriai. Pasiaiškinkime, ką JAV prezidentas turi galvoje, kai sako „mokslinių tyrimų politizavimas pagal užduotas ideologines programas“. Būdami išeiviai iš sovietinės sistemos, kur visos gyvenimo sritys buvo ideologizuotos, kai kurias sąvokas galime skirtingai suprasti. Ką Barakas Obamos lūpose reiškia sąvoka „ideologija“, kokią ideologiją jis turi mintyje?

Lietuvos mokslų akademijos sesijoje tikrasis narys prof. Juras Požela skaito JAV prezidento Barakos kalbą ištraukias

verslas stimuliuojami gauti daugiau pajamų ir pelno. Tačiau kur veda beatodairiškas pelno siekis, vertinimas tik pelno masteliu? Jau daug padarėme veikdami šia kryptimi. O rezultatas koks? Lietuvoje jaunimas jau ne-

Laisvosios rinkos ideologiją, kai gyvenimo tikslu tampa tik pelno siekis. Visa tai labai panašu į sovietinės ideologijos laikus, tik šiuo atveju mintyje turima kita ideologija – laisvosios rinkos. Sovietinėje santvarko-

je visos pastangos buvo nukreiptos į mitologizuoto komunizmo statybą, tačiau realiaame gyvenime toli gražu buvo ne visai taip. Visas šalies gyvenimas buvo ideologizuotas ir politizuotas, ideologizavimo, deja, neatsikratėme ir laisvos rinkos sąlygomis. Tik ideologija pasikeitė: dabar ji nukreipta į beatodairiškos laisvės siekį. Visų mūsų gyvenimas orientuojamas į nenumaldomą pelno troškimą.

Kai antipodai pavojingai supanašėja

Ar laisvąją rinką būtų galima pavadinti komandinės planinės sistemos antipodu? Komandinėje sistemoje egzistavo griežti reglamentai, ribos, visa veikla buvo pajungta valstybės stiprinimo interesams, o žmogus skambėjo išdidžiai tik laikraščiu vedamuosiuose. Laisvoji rinka grindžiama pelno siekiu, veikimo ribos labai plačios, gali atrodyti, kad jokių ribų nebelyka – štai ir visa ideologija.

Komandinėje sistemoje žmogui, asmenybei pasireikšti galiojo kitos ribos. Dabar ribų nebėra, asmenybė verčiama siekti pelno ir jį gauti. Tai gal ir neprieštarauja valstybės gyvenimui, bet akivaizdžiai prieštarauja švietimo sistemos dvasiai. Todėl B. Obamos lūpose sąvoka „ideologizavimas“ įgyja liberalizavimo prasmę. Kokį pavojų Amerikai įžvelgia prezidentas Obama? Įsiklausykime, kas pasakota jo kalboje apie Ameriką:

„Mūsų mokyklos ir toliau atsilieka nuo išsivysčiusių (o kartais ir besivystančių) šalių mokymo įstaigų. Matematikos ir gamtos mokslų srities studentai atsilieka nuo savo bendraamžių Singapūre, Japonijoje, Anglijoje, Nyderlanduose, Korėjoje, Honkonge ir kt. Esama duomenų, kad 15-metis amerikietis matematikos žiniomis pasauliniu lygiu yra 25-oje vietoje, gamtos mokslų – 21-oje.“

Šį savo atsilikimą JAV kompen-

Lietuvos mokslų akademijos sesijoje tikrasis narys prof. Juras Požela skaito JAV prezidento Barakos kalbą ištraukias

suoja skolindamasi, faktiškai pirkdama geriausius pasaulio protus iš kitų šalių – iš Europos, Azijos. Amerika pakankamai turtinga, kad galėtų sau tai leisti.

Šitai patį ištaiso savo švietimo siste-

mos trūkumus.

Būtent. Norėčiau grįžti prie mokslo politizavimo ir ideologizavimo dalykų. Labai aiškiai tas politizavimas pasireiškia ir Lietuvos gyvenime, tad šiuo požiūriu netoli pažengime net jeigu gretintumės su komunistais. Užtektų pavartyti senus ir dabartinius istorijos vadovėlius. Pagal komunistinę ideologiją buvo pateikiamas vienas valstybės istorijos vaizdas, o dabartinės naujausios Lietuvos istorijos vaizdas priklauso nuo to, kokia politinė partija tą vaizdą pateikia. Tai ir yra pavyzdys, kaip politikams tarnaujantys istorikai ir kitų sričių mokslininkai praranda mokslinį sąžiningumą. Istorikai neturėtų taip drastiškai kištis į praeities istorijos įvykius, kaip kad dabar daroma. Sąžiningumas moksle – labai svarbi ir plati tema, kuri gal labiau tiktų kito pokalbio temai.

Net ir vienos komunistinės ideologijos ribose istorijos interpretavimui atsiverdavo gan plati erdvė, nes kiekvieno naujo genseko laikais buvo parašoma kaskart po naują Sovietų Sąjungos istoriją.

Tas pat vyksta ir mūsų laisvos rinkos sąlygomis. Ypač istorijos moksle pavojingas politizavimas, tarnavimas vienai politinei jėgai.

Postmodernizmo ar kitų vėjų įtakoje pradedama įrodinėti, kad istorijoje mokslas ir negali būti objektyvus, nes istoriją rašo konkretūs žmonės. Todėl istorija priklauso ne tik nuo realių įvykių ir objektyvios tikrovės, bet ir nuo įvykių vertinančio ir interpretuojančio subjekto. Kiek subjekto, tiek požiūrių į istoriją.

Kaip ir požiūris į gyvenimą: kiek rašytojų, tiek požiūrių į gyvenimą. Tačiau kas leidžiama rašytojui, menininkui, tas neleidžiama mokslininkui, istorikui. Pastarasis turi operuoti faktais, o ne vaizduotės žaismu. Kitais žodžiais tariant, mokslininkas istorikas privalo turėti sąžinę. Daugiau nieko iš istoriko ir nereikia reikalauti. Jeigu savo eksperimento rezultatus pradėsime derinti prie iš anksto susikurtos teorijos, tai bus mokslo falsifikavimas. Fizikoje ar biologijoje tai visiems akivaizdu, bet istorijos moksle su tokia praktika dažnai susiduriama, kai bandoma savo geidžiamas idėjas prakišti, o tada tenka prasilenkti su objektyvumo reikalavimu moksle. Apskritai švietimo sistemoje reikia vengti ideologizavimo.

Štai kodėl JAV prezidentas sako: „Mes gražinsime mokslui jam deramą vietą. [...] Baigiasi laikas, kai mokslas ėjo paskui ideologiją. Mūsų šalies sėkmė, kaip ir mūsų nacionalinės vertybės auga iš tyrimų laisvės ir nepriklausomybės.“

O kaip mes veikiame Lietuvoje? Priešingai negu Ameriką veikti ragina Barakas Obama. Švietime įvedame vis griežtesnę ideologizuotą (liberalizuotą) tvarką, iš kurios Amerika bando vaduotis. Sėkmingai parkirtome universitetų autonomiją, dabar „praktikos žmonės“ atsakys už universitetų demokratiją ir įves akademinę tvarką. Toliau žengiame tuo keliu, iš kurio Amerika kuo skubiau stengiasi sukti į šalį.

Ką amerikiečiai darė ne taip

Mąstantys amerikiečiai įsitikino, kad daug ką ligi šiol darė ne taip, kaip reikėtų. Jie 25 metus mažino valstybės finansavimą mokslui ir švietimui. Nors Amerikos universitetus finansuoja daugiau valstijos, o ne federalinė valdžia, tai juk taip pat valstybės lėšos. Visa tai vyko dėl to, kad mokslas buvo liberalizuojamas, kitaip tariant, ideologizuojama pagal laisvos rinkos ideologiją.

Lietuvos aukštojo mokslo sistemoje įvedėme universitetų autonomiją – kodėl? Tam, kad kuo greičiau būtų atsiritota nuo ankstesnės sovietinės ideologijos. Dvidešimtaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais jau atsisakome universitetų autonomijos, o tai pasireiškia per universitetų tarybas, kurias įteisina naujas Mokslo ir studijų įstatymas. Universitetus tarybos ves į laisvąją rinką ir naują laisvosios rinkos ideologiją. Tai kelias, prieš kurį Amerikoje pasisako Barakas Obama, o kartu su juo ir daugelis Amerikos švietimo ir mokslo silpnas vietas išvelgiančių mokslininkų ir politikų.

Amerikai užteko 25 metų suprasiti, kas gali būti pragaištinga šios šalies mokslui ir švietimo sistemai. Ne jau ir Lietuvai reikės ketvirtį amžiaus eiti klystkeliais, norint suprasti, kad buvome neteisūs?

Atkreipkime dėmesį į labai esmingus B. Obamos žodžius:

„Pakirsti mokslinę etiką – reiškia pakirsti demokratiją. Tai prieštarauja

mūsų gyvenimo būdai.“

Naujuoju Mokslo ir studijų įstatymu paskelbėme, kad Lietuvos gyvenimo būdai visa tai, kas pasakyta prieš tai, neprieštarauja. O iš tikrųjų net ir labai prieštarauja, nes mūsų gyvenimo būdo svarbiausioji vertybė yra ne laisva rinką, bet laisvė ir nepriklausomybė.

Akademinė laisvė, universitetų autonomija kaip tik ir reiškė mūsų išsivadavimą iš buvusios sistemos. Buvo gerai pradėta, bet prastai baigta: ta aukštosios mokyklos akademinė laisvė kai kieno galvose pradėta suprasti kaip primetimą naujos ideologijos – liberalizmo.

Kodėl taip įvyko? Gal mūsų po-

Mes, 2009 m. Lietuvos mokslų akademijos premijos jauniems mokslininkams laureatai

litikams, švietimo ir mokslo sistemos organizatoriams pristigo kompetencijos? Gal pristigo net paprasčiausio apsiskaitymo, bendros kultūros?

Nemanau. Politikai labai sąžiningai ir tikslingai savo tikslų siekė. Ir pasiekė. Jeigu politikai priėmė liberalizmui būdingą ideologinę nuostatą, geidžiamą laisvos rin-

Į šviesų rytojų – per laisvą rinką

Žodžiu, gražus vaizdelis, šviesaus rytojaus modelis. Jau kažkur girdėtas ir regėtas, tik dabar į jį siūloma eiti per laisvą rinką. Dar vienas žmonių skirtas mitas siekiant sukurti rojų žemėje.

Šią mintį bandykime išplėtoti per vadinamuosius „krepšelius“ – anksčiau mokinio, dabar jau ir studento. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją mūsų šalyje mokslas gerai besimokantiems studentams nemokamas. Bet kodėl reikėjo to studento „krepšelio“? Labai paprastas atsakymas. Imkime 100 tūkst. studentų. Jeigu iš kiekvieno paimsime po 1 tūkst. Lt už mokslą, turėsime 100 mln. Lt. Ar Lietuvos valstybė nerastų 100 mln. Lt tokiam svarbiu tikslui, kad nereikėtų varginti studentų? Didelio išvalgumo ir mokėjimo skaičiuoti nereikia, norint suprasti, kas už visų tų „krepšelių“ tūno – bankai. Jie skolin pinigus, iš studentų ar valstybės gaus procentus, turės finansinės naudos. Tarp bankų turėtų prasidėti lenktynės: kuris teiks paskolas geresnėmis skolintojams sąlygomis – prasidės būdingas kapitalistinis reguliavimas. Oligarchai bet kurio atveju laimės. Tai aukštos kompetencijos, puikus ateities numatymo pavyzdys, siekiant papildomo pelno.

Deja, tas puikus ateities numatymas – ne studento naudai. Ar iš tų „krepšelių“ laimės universitetų vadovybė – rektoratai, administracija?

Net ir labai laimės. Universite-

tų administracija tuos pačius pinigų galėtų gauti iš valstybės, bet iš „krepšelio“ duos uždirbti ir kitiems. Visiems iš to pelno nubyrės, o procentus už paskolas apmokės valstybė. Laimės tie asmenys, kurie tą sistemą kuria, ją palaiko.

Kitas svarbus dalykas – universitetų turtas. Jis ištis labai didelis – pastatai, žemės plotai ir dar neprasčiausiose miestų vietose, dažniausiai centre. Atsiranda labai geros galimybės po truputį tam tikrą to turto dalį parduoti, išparceliuoti, o universitetus priversti „susipausti“, nes ir taip pernelyg išsiplėtę. Vienas iš būdų, kaip universitetus pradėti iš centro iškelti – tai būsimieji „slėniai“ – mokslo, studij-

jų ir verslo centrai. Bent jau mokslo institutus labai lengvai būtų galima į tuos „slėnius“ iškelti, o senuosius pastatus ir jų užimamą vietą pelningai parduoti.

Norint visą šį scenarijų įgyvendinti reikia būti net ir labai kompetentingam. Jau vien tam reikia aukštos kompetencijos, kad galėtum suprasti, kaip iš atsiveriančios liberalios politikos įgyvendinimo galima gerai uždirbti.

O kaip?

Tarkime, esu Puslaidininkų fizikos instituto direktorius. Pasitaręs su instituto taryba nutarčiau, kad geriausia būtų instituto pastatą su visa žeme parduoti. Tarkime, gautume 100 mln. Lt. Kaip kairiųjų pažiūrų atstovas pasiūlyčiau gautus pinigus visiems darbuotojams išdalyti po lygiai. Institute dirba apie šimtas darbuotojų, kiekvienas gautų po 1 mln. Lt – gal visai neblogai?

Dabar naujuoju Mokslo ir studijų įstatymu įteisinamos tarybos tuo ir užsiiminės. Juk jos atsako ne už mokslą, ne už žinių teikimą studentams, atsako tik už vieną – kaip iš esamų galimybių galima padaryti „biznį“.

Nupiešėte makabrišką Lietuvos mokslo ateitį.

Nenoriu būti blogu pranašu, bet nuo šiol universitetai pradės konkuruoti ne mokslo lygiu ir ne studijų patrauklumu, o kaip kuris pelningiau sugebės parduoti savo turta,

Nukelta į 12 p.

Po Lietuvos mokslų akademijos užsienio narių inauguracijos; pirmoje eilėje – 2008 m. Lietuvos mokslo premijos laureatas habil. dr. Gintautas Tamulaitis, akad. prof. Juras Požela, inauguruotasis Michailas Šuras (Michael S. Shur), prof. Artūras Žukauskas ir 2008 m. Lietuvos mokslo premijos laureatas dr. Remigijus Gaška (JAV)

Iš kaimo vaiko iki pasaulinio garso asmenybės

Rygiškių Jono gimnazijos Marijampolėje fasadas pasipuošė nauja atminimo lenta

Gimnazijos mokinių choras pasirengęs atminimo lentos atidengimo renginiui

Yra asmenybių, kurių vardai jau savaime žadina vaizduotę, visados aktualūs, jų buvimas tegu ir praėjusiame laike tapo mūsų krašto ir mūsų pačių esaties dalimi. Užtektų paminėti fizikinės chemijos pradininką Teodorą Grothusą (1785–1822), ligi šiol nepralenktą Lietuvoje pagal pamatinių, fundamentinių gamtos dėsnių atskleidimą ir paliktą pėdsaką pasauliniame moksle.

Kita ne mažiau spalvinga asmenybė – Marija Gimbutienė (1921–1994). Stebina šios lietuviškos moters įvairiapusiškumas ir gebėjimas susieti archeologijos, etnologijos, lingvistikos ir religijotyros duomenis į vieną bendrą discipliną. Taip gimė archeomitologija. Šis pažinimo kelias mokslininkę atvedė prie ligi tol mokslui nežinotos civilizacijos – Senosios Europos atradimo.

Marijos Gimbutienės gyvenimo ir mokslinės veiklos pavyzdys tam tikru požiūriu susiškaukia su XIX a. pirmosios pusės kai kurių mūsų kraštiečių gyvenimu. 1831 m. sukilimo dalyvis Ignatas Domeika (1802–1889) ar Juozas Varševičius (1812–1866), kuriems *Mokslo Lietuva* yra skyrusi ne vieną laikraščio numerį, juk taip pat buvo priversti apiešti tėvynę, bet svetimuose kraštuose neištirpo. O ir jų darbai į Letą nenugrimzdo. Didelių gabumų, užsispyrimo ir tam tikrų aplinkybių dėka jie sugebėjo ne tik stoti į mokslinės veiklos kelią, bet ir nuveikti didelius darbus moksle. Ignatas Domeika geologijoje, mineralogijoje, vulkanologijoje, pedagoginėje ir mokslo organizacinėje veikloje Čilėje paliko labai gilų pėdsaką, tad neatsitiktinai buvo paskelbtas šios šalies garbės piliečiu. Juozas Varševičius pasižymėjo kaip talentingas botanikas, egzotiškų Pietų Amerikos augalų tyrinėtojas, tais atrastaisiais ir į Senąją žemyną atvežtais augalais praturtino daugelį Europos botanikos sodų ir privačių kolekcijų.

Panašių pavardžių galėtume vardyti ne vieną. Visi jie ir daugelis kitų neišvardytų asmenų galėtų

ir privalo būti ir Lietuvos mokslo istorijos dalis, ne vien tik kaimyninių tautų, kaip kad yra šiandien. Bet tam pirmiausia turime sugebėti jų darbus absorbuoti, aktualizuoti ir paversti savo mokslinių interesų dalimi.

Toje vardų virtinėje ne paskutinė vieta tenka ir Algirdui Julijui Greimui (1917–1992), kaip savaip naujo „žemyno“ moksle atradėjui. Su šiuo vardu siejama semiotikos – ženklų ir prasmų mokslo pradžia. Semiotikos metodus jis pritaikė universaliems pažinimo tikslams – kalbotyros, istorijos, mito, pasakos, literatūros kūrinių analizei. Ko gero, vienas iš dažniausiai minimų lietuvių, įnešusių reikšmingą indėlį į pasaulinio mokslo aruodą.

Jeigu mėgintume pasvarstyti, kas lėmė A. J. Greimo gan didelį populiarumą dabartinėje lietuviškoje dirvoje, turėtume pripažinti, kad pirmiausia gal net ne tiesioginiai jo darbų tęsėjai ar semiotikos metodų taikytojai įvairiose mokslinio pažinimo srityse, bet labiau mokslo žinių po-

puliariojai, aktualintojai, atminties puoselėtojai. Kita vertus, su tokiu teiginiu būtų galima ginčytis, nes norint ką nors populiarinti reikia turėti tam tikrus pamatus, kuriuos kloja fundamentinio mokslo atstovai.

Kad ir kaip gerbtume mokslo „fundamentalistus“, šįkart mūsų rašiny ir pagarbos ženklai bus skirti labiau atminties puoselėtojų pastangoms. Jų rūpesčio dėka šį pavasarį buvo atidengtos dvi naujos atminimo lentos, kuriose rasime A. J. Greimo pavardę – Marijampolėje ant Rygiškių Jono gimnazijos fasado ir Kuniškių kaime (Anykščių rajonas) Svėdasų krašto (Vaižganto) muziejuje. Tie įvykiai Lietuvos gal ir nesudrebino, tačiau jų reikšmę būtų sunku pervertinti. Patys šie mokslininko pagerbimo faktai yra pakankamai reikšmingi ne vien kaip krašto ar regiono kultūriniai įvykiai. A. J. Greimo pavardė vis plačiau smelkiasi į Sūduvos ir Aukštaitijos žmonių sąmonę, tampa ne vien mokslo žmonių aplinkos, bet ir platesnės visuomenės poreikiu

ir savastimi, o juk to ir reikia. Tačiau tam būtinos didžiulės kartais nematomos žmonių pastangos, kurių dėka mūsų gimtos žemelės atminties klodai prisipildo atmintimi, kuria gyvi ir esame. Tiek esame gyvi, kiek sugebame prisiminti, ta atmintimi gyventi ir kitus užkrėsti.

O kad sugebame, patvirtino balandžio 30 dienos renginys Marijampolėje. Dar gerokai prieš renginio pradžią priešais Rygiškių Jono gimnazijos pastatą paskutinius muzikos ir dainų akordus derino gimnazijos choras, kuriam šį kartą akompanavo vaikinai su gitaromis. Visą pasiruošimą, paskui ir renginio vyksmą stebėjo lietuvių literatūrinės kalbos „tėvas“ – Jonas Jablonskis, kuris pasirašinėjo slapyvardžiu Rygiškių Jonas, ir kuriam skvere priešais gimnazijos rūmus pastatyta išpūdinga skulptūra (skulptorius Petras Aleksandravičius). Pristatomi svarbiausi įvykio dalyviai ir svečiai: Marijampolės miesto meras Vidmantas Brazys, vicemeras Gintautas Stankevičius, gimnazi-

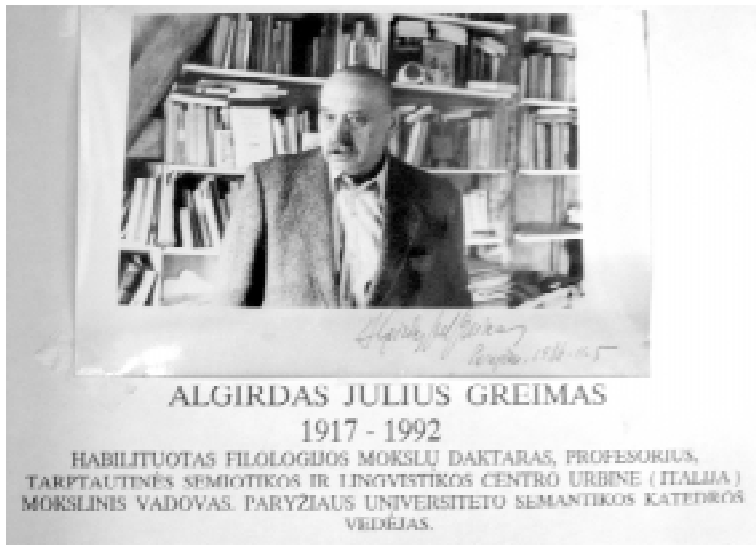
jos vadovas Vilhelmas Petkevičius, gimnazijos muziejaus direktorius Vincas Peckus ir, žinoma, muzikologas prof. Karolis Rimtautas Kašponis. Be jo ir viso šio renginio tikriausiai nebūtų.

Prof. K. R. Kašponis *Mokslo Lietuvos* skaitytojams pirmiausia pažįstamas kaip parodos *Algirdo Greimo vaikystė* autorius, daugelio šiai asmenybei skirtų parodų ir renginių iniciatorius. Gali skambėti kaip paradoksas, bet K. R. Kašponis bent jau savo skaitytojams dažniausiai pristatome kalbėdami apie Greimą, kaip unikaliausios parodos autorių, nors brandžiausio savo kūrybinio ir pedagoginio gyvenimo metus profesorius atidavė ne mažiau reikšmingiems darbams. Galimas dalykas, tai vienas iš tų gyvenimo paradoksų, su kuriuo susidūrus tenka sutrikti, tačiau sunku jį paaiškinti. 1956 m. K. R. Kašponiui yra tekę įkurti ir vadovauti Ukmergės muzikos mokyklai, vadovauti chorams, kurti Vilniaus universiteto studentų kamerinį orkestrą, dėstyti Vilniaus vaikų ir J. Tallat-Kelpšos muzikos mokyklose, M. K. Čiurlionio vidurinėje meno mokykloje, Lietuvos valstybinėje konservatorijoje (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija). Jis išugdė 12 choro dirigentų. Išleido įvairių mokomųjų priemonių, iš jo *Solfedžio* (nuo 1969 iki 2009 m. leistas dešimt kartų) mokėsi daugybė mokinių ir studentų. Išleido ir monografiją *Lietuvių muzikos melodika ir harmonija* (1992 m.). Panaudojęs lyginamąjį ir tikimybinį-statistinį tyrimo metodus monografijoje aptarė kai kurias melodikas ir lietuvių kalbos dėsningumų analogijas – šie tyrimų rezultatai susilaukė ir tarptautinio pripažinimo.

Būtent aplinkybėms, suvedusioms jį su A. J. Greimo semiotika ir gyvenimu Lietuvoje, K. R. Kašponis, ko gero, yra ypač dėkingas. Nutiko taip: A. J. Greimo mokiniui Paryžiuje suomiui Eero Tarasti, Helsinkio universiteto Muzikologijos departamento vadovui, Tarptautinės

Įamžinant A. J. Greimo vardą Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos pastato fasado atminimo lentoje: doc. dr. Darius Kučinskas, Marijampolės savivaldybės mero pavaduotojas Gintautas Stankevičius, prof. Karolis Rimtautas Kašponis, meras Vidmantas Brazys, Petro Kriaučiūno viešosios bibliotekos darbuotoja dr. Elvyra Kalindrienė, gimnazijos direktorius Vilhelmas Petkevičius, gimnazijos muziejaus vadovas Vincas Peckus ir doc. Romaldas Misiukevičius

A. J. Greimo nuotrauka iš Rygiškių Jono gimnazijos muziejaus ekspozicijos

semiotikos asociacijos prezidentui vienos tarptautinės konferencijos metu pakako sužinoti, kad K. R. Kašponis mokėsi Kupiškėje toje pačioje mokykloje kaip ir A. J. Greimas, tuojau pat labai susidomėjo ir paprašė lietuvių giliau pasidomėti Greimo vaikyste Kupiškėje. Paties Kašponio tėvai buvo mokytojai, kaip ir A. J. Greimo tėvai, taigi visa aplinka pažįstama, didesnių sunkumų neturėtų iškilti.

Savaip nuostabos vertas dalykas bent jau mums, nes ar daug gilinau mes į savo tegu ir didžiųjų asmenybių vaikystę, kai nespėjame aprėpti, atrodytų, daug svarbesnių žmogaus veiklos etapų. Kad ir kaip ten būtų, bet Eero Tarasti užvedė Kašponį ant kelio ir taip sėkmingai, kad šis jau daug metų tuo keliu žengia. Profesorius prisipažino, kad būtent Greimo mokinių dėka jis dabar gali stovėti ant Rygiškių Jono gimnazijos laiptų priešais gimnazistus ir renginio dalyvius.

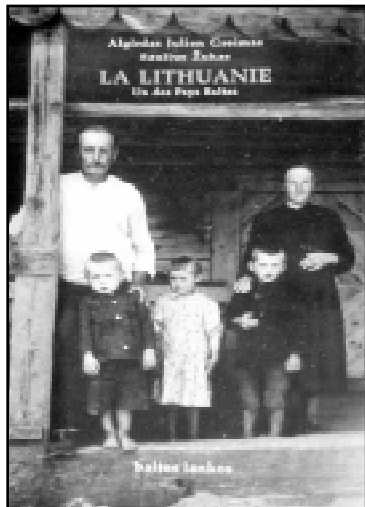
Asmenybės pamatus įgijo Lietuvoje

Kas šiuo atveju reikšminga? E. Tarasti ir K. R. Kašponis – abu muzikologai, tad vienas kitą suprato iš pusės žodžio, nes abu kasdienėje veikloje susidūrė su panašiomis profesinėmis užduotimis. Kašponis jas apibūdina paprastais žodžiais: vaiko muzikinių gabumų atskleidimas, išryškėjimas ir ugdymas. Na, bent jau panašiais žodžiais išreiškė, nors profesorius tikriausiai rastų ką patikslinti ar pridurti. Taip jau nutiko, kad atliekant E. Tarasti pasiūlytą užduotį, teko domėtis paties A. J. Greimo vaikystės fenomenu, o jo sukurtosios ir dokumentais pagrįstos ekspozicijos-studijos pagrindas – intelektualųjų ir estetinių ženklių genezė pateikta per tiriamo žmogaus vaikystės įvykius ir jo gyvenamosios aplinkos išpūdžius.

Rygiškių Jono gimnazijai Greimo biografijoje turėtų tekti ne pasakoti, o ištyrinėti. Žvilgsniu apžvelgdamas monumentalų gimnazijos pastatą prof. K. R. Kašponis tarsi mėgino suvokti, iš kur šis svetimuose kraštuose gal net daugiau negu tėvų žemėje pagarsėjęs mokslininkas sėmėsi svarbiausių, esminių gyvenimo vertybių. Lyg ir neturime pagrindo abejoti, kad Greimo gyvenimiškieji pamatai buvo pakankamai tvirti, todėl kyla natūralus klausimas, kur jis juos įgijo, kas jam padėjo juos suformuoti ir įtvirtinti tolesniems tikslams pasiekti. Aišku, žvilgsnis pirmiausia krypta į mokyklas, kuriose teko mokytis Algirdui Julijui.

Į Marijampolę Greimų šeima atvyko 1931 m., Algirdas Julius pradėjo mokytis Rygiškių Jono gimnazijoje. Iki to laiko jau buvo tekę kartu su

tėvais nemažai paklajoti, nes tėvų Julijų Greimų kaip mokytojų, vėliau mokyklų inspektorių, Švietimo ministerija kilnojo iš vietos į vietą. Dar pasakysime, kad Algirdas Julius gimė Tuloje, kai tėvai Pirmojo pasaulinio karo metais buvo pasitraukę į Rusijos gilumą. 1918 m. tėvai grįžta į tuos pačius Kunigiškius (Anykščių

A. J. Greimo ir S. Žuko knyga „Lietuva Pabaltijy“ prancūzų kalba Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos muziejuje

rajonas), iš kurių buvo išsviesti karo gūσιο, bet ilgėliau tame gražiame kaime įsitvirtinti nepavyko, nes tėvai buvo iškelti į Kupiškį. Ten Algirdas Julius pradėjo lankyti pradžios mokyklą, vėliau progimnaziją, o 1927–1931 m. baigė II–V klases Šiaulių berniukų gimnazijoje. 1931–1934 m. Rygiškių Jono gimnazijoje mokymasis įgijo tuos pagrindus, kuriuos vėliau gilino mokymasis Vytauto Didžiojo universitete, plėtojo Prancūzijoje, Egipte, Turkijoje ir kitose pasaulio šalyse. Tačiau pirmuosius pamatus įgijo būtent Lietuvoje.

Prie Rygiškių Jono gimnazijos muziejaus ekspozatų prof. Karolis Rimtautas Kašponis, doc. dr. Darius Kučinskas ir muziejaus vadovas Vincas Peckus

Įprasmintas atminimas

Rygiškių Jono gimnazijos muziejaus vadovas Vincas Peckus muziejaus ekspozicijoje turi ir A. J. Greimui skirtą standą. Jau 50 metų dirba šioje mokykloje, buvo ir ilgametis jos direktorius, bet prisipažino, kad oficialiai apie šį mokslininką dar ne sykio neteko kalbėti. Šis gimnazijos abiturientas, pasak V. Peckaus, ko gero, yra pats žinomiausias pasaulyje tarp gimnazijos auklėtinių, tapusių mokslininkais.

Kartu su A. J. Greimu gimnaziją baigė ir žinomas kalbininkas Jonas Kabelka, kuriam šioje gimnazijoje yra tekę ir dirbti. J. Kabelka V. Peckui parašė atsiminimus apie A. J. Greimą. Būsimasis mokslininkas mokėsi puikiai, jam vienodai gerai sekėsi matematika, kalbos ir piešimas, tačiau niekada prieš kitus nesididžiavo savo žiniomis ar gabumais. Solidarizavosi su klasės draugais, nors ne visada pavyzdingais tikslais. Jeigu mokytojas užduoda parašyti kontrolinį darbą sunkia tema, labiausiai nepatenkinti būdavo ir šaukdavo ne patys geriausi mokiniai. Kartu su kitais šaukdavo, kad tai per sunki užduotis ir Algirdas Julius, nors jam tą darbą parašyti buvo gal vienas juokas. Tokį A. J. Greimą gimnazijoje prisimena J. Kabelka.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę V. Peckui pavyko laiškais užmezgti ryšį su A. J. Greimu. Viena laiške jis rašė, stebėdamasis, kodėl taip ilgai Marijampolės gimnazijai (tada dar vidurinei mokyklai) nėra gražinamas Rygiškių Jono vardas. Kai 1992 m. buvo rengiamasi minėti Rygiškių Jono gimnazijos 125-ąsias įkūrimo metines, į Marijampolę buvo kviečiamas atvykti A. J. Greimas, tačiau atvykti nebespėjo – tais pačiais metais mirė.

Marijampolės savivaldybės meras Vidmantas Brazys džiaugėsi, kad atidengiamoje atminimo lentoje iškaltos net 23 garsių šios gimnazijos mokinių pavardės, tarp jų Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos, Jono Jablonskio, Vinco Mykolaičio-Putino, aviakonstruktoriaus generolo Antano Gustaičio, Algirdo Juliaus Greimo ir kitų. Meras tvirtino esąs įsitikinęs, kad metams bėgant tų pavardžių atsiras ir daugiau, visai galimas dalykas, kad ir iš esamų moksleivių. To meras ir linkėjo dabartiniams gimnazijos mokiniams.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Pro memoria Profesorius Algis Jurgis Morkeliūnas (1941 10 16 – 2009 05 18)

Vilniaus Karveliškų kapinėse šalia žmonos amžino poilsio atgulė matematikas, prof. habil. dr. Algis Jurgis Morkeliūnas. Jo gyvybė užgeso tą pačią dieną kaip ir ilgamečio vyresniojo kolegos ir bendraminčio prof. Eduardo Vilko, mirusio prieš metus. Susirinkusieji mirties metinių paminėti dalyvavo ir laidojant A. J. Morkeliūną...

Algis Jurgis Morkeliūnas gimė Žemaitijos sostinėje Telšiuose, agronomo ir namų šeimininkės šeimoje. Pokario metais keitėsi tėvo darbovietės, todėl mokėsi ne vienoje mokykloje. 1959 m. baigė daug įžymių žmonių Lietuvai davusią Marijampolės J. Jablonskio vidurinę mokyklą (dabar Rygiškių Jono gimnazija), pradėjo studijuoti Vilniaus universiteto Fizikos ir matematikos fakultete. Kaip gabus studentas 1961 m. buvo pasiūstas studijų tęsti į Sankt Peterburgo (Leningrado) universitetą, kurį 1964 m. baigė įgijęs ekonomisto-matematiko specialybę. Aktyviai sportavo, žaidė regbio komandoje. 1964 m. buvo paimtas į sovietinę kariuomenę, metus tarnavo desantinuose daliniuose Vidurinėje Azijoje. Grįžęs į Lietuvą 1966 m. dėstė Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultete. 1967–1969 m. mokėsi Vilniaus universiteto aspirantūroje (vadovas – dr. Eduardas Vilkas), kur pradėjo tyrinėti grupinių sprendimų uždavinius.

Grupinių sprendimų teorija, viena iš operacijų tyrimų sričių, aktualiai sprendžiant ekonomikos ir socialinius uždavinius. Uždavinių esmė – grupė asmenų iš alternatyvų aibės turi išrinkti sprendinį, kuris tenkintų visus, kai kiekvieno individo preferencijos alternatyvų aibėje gali būti (ir būna) skirtingos. Iš anksto būtina susitarti, pagal kurią taisyklę sprendinys bus išrenkamas. Matematikai, norėdami pagrįsti tos taisyklės pasirinkimą, formalizuoja šį procesą siūlydami prielaidas (aksiomas), kurias taisyklės turi patenkinti. Žinomiausios aksiomos: nepriklausomumas nuo pašalinių alternatyvų, invariantiškumas tiesinių transformacijų atžvilgiu, simetrija, apibendrintas Pareto optimumas, silpnas tolydumas (ir archimediškumas). A. J. Morkeliūnas, tęsdamas amerikiečių matematikų darbus, parodė, kad parenkant įvairių aksiomų derinius galima gauti įvairius grupinius sprendinius, o naudojant tik labiausiai pripažintą aksiomą, gaunamos visos klasikinės optimalaus sprendinio taisyklės. Savo pirmųjų metų darbus A. J. Morkeliūnas pateikė matematikos daktaro (tuomet fizikos-matematikos kandidato) di-

sertacijoje *Kai kurie grupinių sprendimų uždaviniai*. Ją apgynė 1970 metais.

Po aspirantūros A. J. Morkeliūnas grįžo dėstyti į Ekonomikos fakulteto Ekonominės kibernetikos katedrą, kurioje skaitė įvairius operacijų tyrimo kursus. 1972 m. išrinktas Ekonominės kibernetikos katedros vedėju, 1977 m. jam suteiktas mokslinis-pedagoginis docento vardas. 1978 m. pavasario semestrą stažavosi Lietuvos MA Matematikos ir kibernetikos instituto Operacijų tyrimo sektoriuje, kuriame nuo 1979 m. rugsėjo pradėjo dirbti įvairiuoju moksliniu bendradarbiu. Matematikos ir kibernetikos institute dirbo iki 1986 m., iki 1992 m. rudens – vyr. moksliniu bendradarbiu Ekonomikos institute. Dirbdamas institute toliau tęsė grupinių sprendimų tyrimus. A. J. Morkeliūnas savo darbuose susistemino aksiomų kombinacijas, išryškino kiekvienos aksiomos vaidmenį atitinkamai grupinio sprendinio taisyklei, įvedė naujas aksiomas ir suformulavo kelias naujas, lygiavertes žinomoms, taisykles. Jis susiejo grupinio sutvarkymo problemas su lošimų teorija ir naudingumo teorija. Vėlesnių metų darbus A. J. Morkeliūnas apibendrino habilituoto daktaro disertacijoje, kurią 1991 m. apgynė Sankt Peterburgo universitete. Šios disertacijos idėjas išdėstė monografijoje *Alternatyvos, preferencijos ir pasirinkimas* (1997).

1992 m. A. J. Morkeliūnas grįžo dirbti docentu į VU Ekonomikos fakulteto Ekonomikos sisteminės analizės katedrą (buvusi Ekonominės kibernetikos katedra). 1998 m. jam suteiktas socialinių mokslų ekonomikos krypties profesoriaus pedagoginis mokslo vardas. Pablogėjus sveikatai, 2004 m. rugpjūtį išėjo į pensiją.

A. J. Morkeliūnas yra daugelio mokslinių straipsnių autorius, kelių mokymo metodinių priemonių bendraautoris.

Su žmona Vitalija išaugino sūnų ir dvi dukteris, susilaukė kelių vaikų. Vos sugrįžęs iš kelionės į Londoną, kur lankė vieną iš ten gyvenančių ir dirbančių dukterų, daugeliui netikėtai, bemaž per savaitę mirė nuo plaučių uždegimo.

Profesorius A. J. Morkeliūnas pasižymėjo originalia mąstysena, rašė ir skelbė straipsnius periodikoje aktualiomis Lietuvos ekonomikos problemomis.

Tebūna jam lengva Vilnijos žemė!

Stasys Skėrus, Venantas Mačiekus

Suprantu, kad apie mūsų įžymų kraštiečių jėzuitų ir misionierių Andrių Rudaminą turite pasakyti kai ką naujo ir šiek tiek daugiau, negu pristatėme šio pokalbio anonse. Gal net pamėginsite sugriauti kai kuriuos mitus, kurie nuo seno lydi šią pavardę. Kadangi mitų ir stabų griovimą tauta paprastai palydi ne katutėmis, o labai nepatikliai, prieš ką nors griauinant skaitytojų reikėtų truputį prisijaukinti. Todėl iš pradžių pamėginkime atsakyti į klausimą, ar Andrius Rudamina buvo tipiškas jėzuitų misionierius, o gal ne visai? Pagaliau gal tu misionierių būta ir kitokių, ne vien jėzuitų?

Kitokių Kinijoje buvo labai mažai, bent jau turint mintyje į Kiniją vykusius misionierius. Mėgino vykti dominikonai, pranciškonai, tačiau be didesnės sėkmės. Jie nemokėjo prisitaikyti prie kinų kultūros, tvarkos ir gyvenimo būdo. Juk nevezė į Kiniją ir mandarinams nedovanojo išmoningai sumeistratų mechaninių laikrodžių ar kitų brangių dovanų iš Europos, nemokėjo elgtis kaip kad reikėjo, parodyti deramos pagarbos kinų aukščiausiose hierarchijos pakopose esantiems asmenims. Ar galėjo ką dominti basi ir virve persijuosę pranciškonai, kai ir vietinių vargšų Kinijoje pakako. Mandarinų jie tikrai nenustebino.

Supratau, kad jėzuitai buvo daug geriau pasirengę misijoms į tolimus kraštus, didelis atstumas nesutrukdė jiems gerai susipažinti su kinų papročiais, imperijos valdymo subtilumais. Iš Europos atsivežtos brangios dovanos kinų mandarinams net ir imperatoriui darė įspūdį. Dovanos rodė, kad Europos technologijos ir mokslas buvo toli pažengę palyginti kad ir su kinų mokslu, kuris buvo gerokai atsilikęs, nepaisant visų nuostabių atradimų senovėje. Didžiąja siena daug šimtmečių apsitvėrę nuo išorinio pasaulio kinai gerokai atsiliko nuo XVII a. Europos. Tiesa, kai kurias jėzuitų veikimo „technologijas“ Kinijoje esame aptarę mūsų seniau publikuotose pašnekesiuose.

Būtų galima kai ką pridurti ir nauja. Turime sąrašą 463 misionierių, kurie per 200 metų dalyvavo misijose į Kiniją pradėdant nuo XVI amžiaus. Andrius Rudamina tame sąraše yra 55-tas, vadinasi, buvo vienas iš ankstyvesnių į Kiniją atvykusių misionierių. Štai tie 463 jėzuitai tikėjosi į krikščionybę atversti 150 milijonų kinų. Tam tikslui pirmiausia siekė prasismelkti prie imperatoriaus ir jį paveikti. Atvertus į krikščionybę imperatorių, tikėjosi atversti ir visą kinų tautą.

Ar ne panašiai Romos Bažnyčia veikė ir tais laikais, kai jokių jėzuitų dar

Jėzuitas Nicholas Trigault pavojingai laivo kelionę įveikė tris kartus. Nuotraukoje dėvi mandarinų drabužius

ANDRIUS RUDAMINA: TARP LEGENDOS IR TIKROVĖS

nebuvo? XIII a. į krikščionybę patraukę Lietuvą valdžiusį Mindaugą katalikų misionieriai tikėjosi krikštyti ir visą Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Labai teisinga (krikščionybės požiūriu) taktika, tik Lietuvoje po Mindaugo žūties ir prasidėjus kunigaikščių tarpusavio vaidams ta taktika nepasiteisino. Bent jau XIII a. svarbiausias tikslas Lietuvoje nebuvo įgyvendintas, krikščionybę Lietuvoje vėluota įvesti kone pusantro šimto metų.

Praėjus daugiau kaip 300 metų nuo tų įvykių Lietuvoje, panašios taktikos jėzuitai ėmėsi ir Kinijoje.

Labai abejotina, ar kas nors iš Romos popiežių ar Jėzuitų ordino vadovų apie tą „lietuvišką patirtį“ būtų prisiminęs. Nors geras istorijos žinojimas gal būtų praveręs.

Taigi jėzuitai Kinijoje visuomet stengėsi veikti „iš viršaus“, t. y. pradėti nuo imperatoriaus vertimo į krikščionybę. Tuo jėzuitų taktika skyrėsi nuo pranciškonų ir dominikonų taktikos – pastarieji stengėsi krikščionybę diegti vargšams ir taip pradėti krikščionybės idėjų propagavimą Kinijoje. Deja, tai nebuvo sėkmingas kelias.

Pamėginsiu atsakyti į klausimą, ar A. Rudamina buvo tipiškas jėzuitų misionierius Kinijoje. Vertėtų prisiminti jėzuitą Julijų Aleni, kurio asistentas Kinijoje ir buvo A. Rudamina. J. Aleni ryžosi keliauti į Kiniją ir specialiai pradėjo ruošti šiai atsakingai misijai.

Gal žinoma, kaip jis tai misijai rengėsi?

Aleni lankė specialius geografinės, matematikos, astronomijos kursus. Ruošėsi iš esmės galvodamas, kaip turėtų nustebinti kinų mandarinus, o svarbiausia – kaip prie jų prieiti, nes tai nebuvo paprasta. Kelias prie imperatoriaus vedė tik per mandarinus.

Andrius Rudaminos portretas. Nežinomas XVII a. Vilniaus dailininkas (Varšuvos nacionalinis muziejus)

Artėjant Lietuvos jėzuitų provincijos 400 metų sukakčiai, kuri buvo minima 2008 metais, nemažai rašėme apie jėzuitų mokslinę veiklą Lietuvoje ir pasaulyje. Tas publikacijas *Mokslo Lietuvoje* pradėjome spausdinti dar 2006–2007 metais. Buvome užsiminę ir apie Andrių Rudaminą (1596–1631). Jis kilęs iš Daugėlišio, mokėsi Vilniaus jėzuitų kolegijoje, 1617 m. pradėjo studijas Liuveno universitete. Deja, mirus tėvui turėjo grįžti į Lietuvą, kur įstojo į jėzuitų naujokyną. 1620–1622 m. studijavo teologiją Vilniaus akademijoje (universitete). Kaip gabus studentas Lietuvos jėzuitų provincijolo buvo išsiųstas mokslų tęsti į Romą. Išvyko su dviem kitais jėzuitais – Mikalojumi Zaviša, kuris mirė nuo drugio vos atvykęs į Romą, ir Motiejumi Sarbievijumi.

Romoje Andrius Rudamina išreiškė norą vykti į misijas Azijoje, buvo atrinktas kaip tinkamas tokiai atsakingai veiklai. 1624 m. pavasarij iš Romos išvyko į Lisaboną, o 1625 m. sulaukęs laivo iškeliauvo į numatytą misijų vietą. Kelionėje mūsų kraštiečiai pasižymėjo kaip ligonių ir nusilpusiųjų slaugytojas. Po penkių mėnesių ir trijų savaitių pasiekė Goa uostą Vakarų Indijos pakrantėje. Goa tuo metu garsėjo kaip Portugalijos sostinė Indijoje. Deja, gailėtingumas slaugant ligonius laive pačiam Rudaminai paliko skaudžių pėdsakų – jis apsikrėtė ir susirgo.

1626 m. buvo išsiųstas į Makao uostą prie pat Kinijos sienos, ten kiek sustiprėjo ir buvo nusiųstas dar toliau į šiaurę mokytis kinų kalbos. Sveikata blogėjant buvo perkeltas į Fudziano (Fukien) provinciją, kur klimatas švelnesnis. Vos prieš trejus metus ten buvo pradėta evangelizacija, tad darbo misionieriams netrūko. A. Rudaminai teko būti jėzuito Julijaus Aleni pagalbininku: dalyvavo diskusijose su literatais ir norinčiaisiais diskutuoti religiniais ir kitais klausimais. Teko įrodinėti Europos mokslo pranašumą pasitelkiant įvairius prietaisus, taip pat naudojimus ir astronomijoje. Tai stebino vietos gyventojus, nes astronomija buvo išimtinė imperatoriaus dvaro privilegija.

Trumpai tariant, mūsų kraštiečiai propagavo pažangą Kinijoje. Tam reikėjo gilių žinių, ypatingo sumanumo ir diplomatinių sugebėjimų. Buvo užrašyta 20 Andriaus Rudaminos pokalbių su kinų literatais. Tie pokalbiai 1640 m. buvo paskelbti kinų kalba parašytoje knygoje *Pasikalbėjimai su kunigu* (Kouduo richao). Deja, pats Rudamina tuo spaudiniu pasidžiaugti negalėjo, nes susirgęs džiova mirė 1631 metais. Lietuvoje paskelbtose publikacijose jis laikomas tos knygos autoriumi, tačiau šiame pokalbyje su prof. Romualdu ŠVEDRIU aiškėja kiek kita tiesa. Mūsų pašnekovas dėsto ir mokslinį darbą dirba Niujorko politechnikos universitete, nors yra dažnas svečias ir Lietuvoje. Beje, to galėjome ir nesakyti, nes *Mokslo Lietuvoje* su Romualdu Švedriu esame spausdinę jau kelias dešimtis pašnekesių.

Prisiminkime jėzuitų misionierių astronomą Mateo Riči (Matteo Ricci, 1552–1610), kuris laiškuose į Romą rašė: siųskite į Kiniją astronomus, matematikus ir kitus gerai paruoštus žmones.

Kur J. Aleni Jūsų išvardytus kursus studijavo? Kas buvo tie Kinijos reikalų žinovai Europoje?

Julijus Aleni tais dalykais domėjosi Romoje, kur veikė Romos kolegija – Collegium Romanum. Tie kursai nebuvo dėstomi kolegijoje filosofiją ar teologiją studijavusiems visiems jėzuitams, nes tai – specialūs kursai. Prieš tai studijavo matematiką ir astronomiją.

Kelias į misijas, bent jau į Kiniją, vedė per Romos kolegiją?

Ne visai taip. Papildomų specifinių žinių buvo galima įgyti ir Lisabonoje. Jeigu į misiją išsiruošdavo iš savo kolegijos kuriame nors Europos mieste, kelias vedė į Portugaliją. Iš Lisabonos uosto laivai plaukdavo į Kiniją ar kitą tolimą kraštą tik kartą per metus. Išplaukdavo kovo pabaigoje arba balandžio pradžioje – reikėdavo prisitaikyti prie palankių vėjų ir orų. Taigi į Lisaboną atvykus anksčiau buvo galima gauti papildomų žinių apie Kiniją. Lisabonoje veikė didelė jėzuitų kolegija, kur jėzuitai dėstė misionieriams labai reikalingus specifinius dalykus.

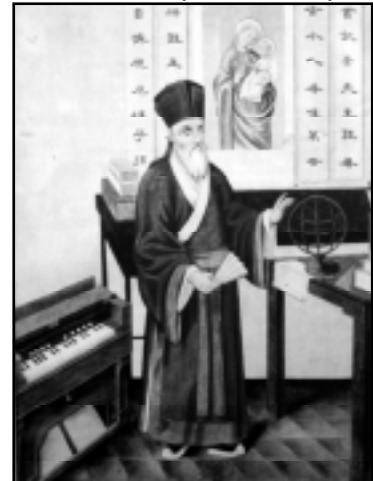
A. Rudamina taip pat tokius specifinius kursus gavo? Gal kito kelio į Kiniją jėzuitams nebuvo, tik per Romos ar Lisabonos jėzuitų kolegijas?

Neaišku, ką specialaus be studijų baigimo Rudamina atliko. Jis turėjo dar vieną galimybę. Jeigu dėl ko kuri nors priežastis būtų nepavykę tobulintis Romoje ar Lisabonoje, žinių apie Kiniją spragas buvo galima užpildyti laive. Vien tik į Goa kelionė trukdavo apie pusę metų, tad išvalgūs jėzuitai tą laiką apdariai išnaudodavo žinioms apie kraštą, į kurį keliaudavo, gilinti.

A. Rudaminos kelionė iš Lisabonos į Goa uostą Vakarų Indijoje užtruko 5 mėnesius ir 3 savaites. Kelionė buvo varginanti, tačiau laive vienas iš jėzuitų vedė matematikos kursus, mokė naudotis astronominiais ir kitokiais prietaisais. Laiko dykai tėvai jėzuitai neleido.

Tokių kursų vesdavo paprastai vienas iš pačių misionierių jėzuitų?

Paprastai laivu keliaudavo 12–15, kai kuriuose – net iki 25 jėzuitų misionierių. Tarp jų būdavo įvairių dalykų žinovų. Pasitaikydavo, kad tų misionierių keliaudavo gerokai mažiau, gero matematiko ar astronomo laive galėjo ir nebūti. Tada patys laivo igulos nariai užsiimdavo misionierių tobulinimu. Bet nebūtinai laivo kapitonas, paprastai būdavo aukšto luomo žmogus, tačiau ne visada galėjęs išmanyti matematiką. Paprastai tas pasiskaitas jėzuitams skaitydavo kapitono padėjėjai – šturmanai. Būtų įdomu sužinoti, ar Rudamina spėjo pasitobulinti Romoje ar Lisabonoje, o

Jėzuitas Matteo Ricci, dėvintis tradicinį kinų drabužį

Laivas „galleonas“, kuriuo jėzuitai keliaudavo į Tolimuosius Rytus N. Trigault ir A. Rudaminos laikais

gal jam teko išklausti tokį kursą pačiame laive.

Vargu ar tokie dalykai buvo fiksuojami. Nebent būtų patekę į kurio nors jėzuito dienoraštį.

Esu tikras, kad labai daug ką būtų galima sužinoti – reikėtų važiuoti ir patyrinėti Romos kolegijos ar Lisabonos archyvus, kur buvo registruojami visi išvykstantys misionieriai. Jei gu J. Aleni fiksavo, kokius specialius kursus gavo norėdamas pasirošti misijai Kinijoje, kas galėtų paneigti, kad nėra išlikusių žinių ir apie A. Rudaminą.

Iš 463 jėzuitų misionierių Kinijoje (tokį sąrašą turime) ne visi jėzuitai keliavo iš Europos – apie 50 buvo gimę Filipinuose ar kur nors Makao prie Kinijos sienos, kilę iš mišrių šeimų. Štai tuos 50 jėzuitų būtų galima įvardyti kaip nekeliavusius iš Europos. Minėjau, kad turime atvykusiųjų sąrašą ir iš Europos. Žinau, kad yra vieno vokiečių tyrinėtojo sudarytas sąrašas asmenų, kurie kasmet vyko iš Lisabonos į Kiniją. Gaila, bet kol kas to sąrašo JAV bibliotekose man nepavyko rasti. Vokiečio straipsnis buvo išspausdintas vokiškame žurnale ir skirtas Portugalijos kultūros istorijai. Vienintelis to žurnalo man žinomas egzempliorius yra Notre Dame jėzui-

John Francis Regis – vienas iš devynių kinų jėzuitų palaidotas Zhalan kapinėse Pekine. Ten palaidoti 63 jėzuitai iš įvairių Europos kraštų

tų universiteto bibliotekoje, Indijos valstijoje. Vienintelė vieta Amerikoje, kur tas žurnalas buvo saugomas. Deja, tas tomas, kuriame straipsnis buvo išspausdintas, yra dingęs.

Nejau domintis A. Rudamina visi keliai veda į Amerikos bibliotekas?

Ne, ne visi. Manau, vaisinga būtų padirbėti Europoje. Dabar jau tampa aišku, kad į Kiniją važiuavo apie 920 jėzuitų. Atvyko, kaip minėjau, apie 400. Vadinas, beveik pusė mirė pakeliui.

Iš tų, kurie atvyko gyvi, turiu mintyje ir mūsų A. Rudaminą, atimkime dar apie 25 jėzuitus, kurie mirė gan po trumpo laiko, maždaug po 5 metų, praleistų šioje šalyje. Tad kaip turėtume atsakyti į klausimą: ar A. Rudamina tipiškasis misionierius?

Bet Jūs atsakymą žinote?

Galėčiau atsakyti, kad jis buvo tipiškasis jėzuitų misionierius Kinijoje tuo požiūriu, kad išliko gyvas ir misijoje dalyvavo 5 metus. Tipiškas ir todėl, kad liko gyvas kelionės laive metu, kai pusė keliauninkų nepasiekdavo kelionės tikslo. Pavyko nustatyti penkias ypač pavojingas vietas jūroje, kur suduždavo daugiausia laivų ir įgulos su keleiviais žūdavo.

Prie Somalio krantų piratai dar nesiautėjo, tad ta vieta į Jūsų sąrašą ne-

patenka?

Ne, nes Somalio piratai siautėja dabar. Pirmas pavojus kildavo pasiekus Gvinėją, nes ten dažnai pasitaikydavo štilis. Jei gu srovės genamas laivas pernelyg priartėdavo prie kranto, laive neretai kildavo geltonoji šiltinė, maliarija ar kitos epideminės ligos. Tos epidemijos buvo labai „demokratiškos“, nes buvo vienoda tikimybė susirgti ir laivo kapitonui, ir jūreiviui, ir jėzuitui. Kitas ligas daugiau lėmė ligo nių luomas ar socialinė padėtis. Laivo kapitonas ir karininkai laive gyveno geresnėmis sąlygomis negu keleiviai, o laivo virėjas jų meniu dar paįvairindavo šviežia ožkiena, vištiena ir kitu geresniu maistu. Keleiviai gyvendavo ankštai, antisanitarinėmis sąlygomis. Maisto produktai dažnai sugesdavo, todėl kildavo žarnyno ir kitokių ligų pavojus.

Man pačiam yra tekę patirti panašaus keliamo laive „malonum“, kai mūsų šeima po Antrojo pasaulinio karo iš Europos keliavo į Kolumbiją. Prekinis laivas buvo sausakimšas, tropikuose nepaprastai karšta, tvanku, o keliaujantieji negalėjo nusiprausti ir išsiskalbti drabužių, maistas gedo, baigėsi gėlas vanduo ir viso to padarinys – prasidedančios ligos. Senais laikais pusė tų keliauninkų mirdavo, ir niekas dėl jų galvos nesukdavo – lavonai būdavo tiesiog išmetami į jūrą, kad likusiems gyviems būtų laisviau keliauti.

O laivų kapitonai kažkodėl vengdavo užsukti į svetimus uostus užpirkti provianto, vaistų, gėlo vandens.

Kur ten užsukti, jei gu keliaujant aplink Afriką dauguma pakrantių – išsistos dykumos, o kitoje Afrikos pusėje gyvena musulmonai. Su jėzuitais jie ceremonijų nerengdavo – žudydavo. Vienintelė vieta, kur laivas galėjo sustoti, – dabartinės Pietų Afrikos uostai. Ten greitai įsitvirtino olandai, išstūmę anksčiau viešpatavusius portugalus. Jėzuitai ir portugalų laivo įgulos nariai jiems nebuvo pageidaujami. Dar buvo galima sustoti Mozambike.

Žinomas atvejis, kai dėl kažkokių svarbių priežasčių Mozambiko uoste ilgam įstrigo portugalų laivas, kuriame plaukė lenkų kilmės jėzuitas Michalas Piotras Boymas (Michał Piotr Boym, 1612–1659). Laivas negalėjo išplaukti du mėnesius, o per tą laiką Boymas ne tik sudarė Mozambiko žemėlapi, bet ir aprašė Mozambiko augalus.

Pietų Afrikoje, kur Atlanto vandenyns susibėga su Indijos vandenynu, siaučia nepaprastai stiprūs vėjai ir yra daugybė laivams pavojingų audrų. Tai viena tų vietų, kuri nusinešdavo ne vieną gyvybę. Panašių pavojingų vietų buvo ir prie Indijos krantų. Žodžiu, jėzuitams misionieriams tekdavo patirti daugybę pavojų.

Pasiekę Goa uostą vakarinėje Indijos pakrantėje keliauninkai galėjo tarti sukorę pusę kelio. Toliau laukdavo sunkumai prie Singapūro, Vietnamo ir Kinijos krantų, kur ne vienas laivas sudužo. Žinomas atvejis, kai vienas laivas pasiekęs Kinijos krantus net keturis mėnesius turėjo sugaišti, kol iplaukė į Šanchajaus uostą – trukdė nuolatinės audros.

Susižavėję audromis ir pavojais truputį pamiršome tuos pavojus įveikusį Andrių Rudaminą. Išeitų, kad jis ne tik netipiškasis, bet net unikalus atvejis tarp jėzuitų misionierių.

Penkerius metus išgyvenus Kinijoje vargu ar pavyktų taip įvaldyti šią europiečiams neįprastą kalbą, kad pavyktų parašyti knygą ir dar mokslinę – apie astronomiją, teologiją, filosofiją. O juk tokia yra A. Rudaminai priskiriama knyga *Pasikalbėjimai su kunigu* (Konduo richao).

BIOTECHNOLOGIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į biochemijos mokslo krypties ir chemijos inžinerijos krypties dieninę doktorantūrą. Stojantieji į doktorantūrą pateikia: prašymą direktoriaus vardu, gyvenimo aprašymą, magistro kvalifikacinio laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedų kopijas, dviejų mokslininkų rekomendacijas, paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir darbų kopijas ar doktorantūros krypties mokslinį referatą.

Dokumentai priimami iki š. m. rugpjūčio 14 d. adresu: V. A. Graičiūno g. 8, 414 kab., LT-02241 Vilnius. Išsamesnė informacija dėl doktorantūros studijų instituto tinklalapyje www.ibt.lt/lt/mokomoji-veikla/doktorantura arba telefonu (370 5) 260 2109, 260 2103. Konkursas vyks rugsėjo mėnesį.

Direktorius

Noriu atkreipti dėmesį į dar vieną faktą, kuris rodo, kad A. Rudaminos atvejis niekaip netelpa į tipiško tarp jėzuitų misionierių ribas. Jis nė karto iš Kinijoje buvusių misionierių jėzuitų nebuvo išrinktas grįžti į Europą.

Kaip tai reikėtų suprasti?

Kas treji metai Jėzuitų ordino vadovybė skelbdavo visuotinį susirinkimą, kiekviena jėzuitų provincija turė-

nystė savo pašaukimui. Tačiau įveikti tris ar net keturias keliones, kuriose vidutiniškai žūdavo 50 proc. įgulos ir keleivių nuo skorbuto, epidemijų, audrų ir paskendusiu be žinios laivų, tai reikalauja didžiulio atsidavimo Dievo valiai. Nikolas Trigo (Nicholas Trigault) 1618 m. keliaudamas antrą kartą į Kiniją su 22 naujais misionieriais palūžo dvasiškai. Mirtis jam nuolat žvelgė į akis, o sugrįžęs į Kiniją po

Brolio Pierre Trapperie (1664–1703) kapas (Beijing). Mirė vos po trejų metų atvykęs į Kiniją

davo atsiųsti savo atstovą (prokuratorių), kuris papasakodavo, kuo gyvena jų provincija, kokius sunkumus patiria, ko siekia ir t. t. Aptikau 36 jėzuitus, kurie keliavo į Kiniją ir sugrįžo į Europą kaip prokuratoriai.

Kad dar kartą patirtų antra tiek sunkumų.

Jie jau prityrę keliautojai, tad jiems gal lengviau įveikti sunkumus. Be to, iš Kinijos į Europą laivai plaukia ne tokie perkrauti. Atsiskaitę savo vadovybei Europoje kai kurie iš jų vėl buvo siunčiami į Kiniją.

Rafinuota kankinimo priemonė, galinti rungtyniauti su rytičių išmonėmis. Jėzuitams tai ne kankynė, bet tar-

devynerių metų nusižudė. Nikolo Trigo užverbuoti 6 jėzuitai mirė kelionėje į Goa, tarp jų ir Nikolo brolis. Dešimt jėzuitų buvo taip nusilpę, kad reikėjo juos palikti Goa mieste. Tik 7 pasiekė Kiniją.

Ar tai gyvenimo būdas?

Galima ir taip pasakyti. Buvo tokių, kurie įveikė tris ar net keturias tokias keliones, t. y. dukart pabuvojo Kinijoje ir liko gyvi. Šiuo požiūriu A. Rudamina tipiškasis, nes atgal į Europą jam nebuvo lemta keliauti.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Pradžią Nr. 7

Kalbamės su ilgamečiu Žemutinės pilies teritorijoje išlikusių seniausių Lietuvos mūrų, kultūrinių sluoksnių ir kito istorinio paveldo tyrinėtoju, naujos knygos *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai* autoriu humanitarinių mokslų daktaru Napalio KITKAUSKU. Jis taip pat yra Valdovų rūmų atstatymo projekto mokslinis vadovas.

Rygos poveikis senajai Lietuvos architektūrai

Savo pašnekesyje pasiekėme tą ribą, kai būtini kai kurie apibendrinimai apie seniausiąją Lietuvos mūro architektūrą.

Mindaugui priimant krikščionybę seniausioji mūrinė architektūra su vakarietiško pavyzdžio plyta į Lietuvą atėjo iš Vakarų Europos per Skandinaviją ir per Rygą, kur jau buvo spėjęs įsitvirtinti Livonijos ordinas ir Rygos vyskupas. Mindaugą karūnuojant Lietuvos karaliumi karūną iš Rygos atvežė Livonijos magistras Andrius Štirlandas, kuris buvo prisidėjęs ir prie Mindaugo krikšto 1251 metais. Įdomu, kad ir pirmasis Lietuvai paskirtas Romos popiežiaus Inocento IV vyskupas Kristijonas nas taip pat atvyko iš Rygos.

Vėlesnė Lietuvoje statyta mūrinė architektūra – perstatytoji iš medinės Vilniaus aukštutinė pilis, Trakų pusiasalio pilis, Kauno antroji pilis – taip pat buvo statoma, kai Lietuva didesnių kultūrinių kontaktų su Lenkija dar neturėjo.

Jūs taip ramiai, be didesnių emocijų išsistaiate tiesiog perversminius žodžius, o juos būtina akcentuoti, pabrėžti, kad žmonės gerai įsimintų. Juk ligi šiol teigta, o kai kurie iškilūs dabarties istorikai vis dar teigia, kad Lietuvoje mūrinė gotikinė architektūra prasidėjo tik nuo XIV a. antrosios pusės ar net pabaigos, suprask, pradėta statyti lenkų įtakoje, kai Jogaila užkuriom iškeliavo į Krokuvą.

Glaudesni ryšiai su Lenkija prasidėjo XIV a. pab.–XV pr., kai Vytauto pradėta statyti Trakų Salos pilis. Bet ir tada nenutrūko ryšiai su Ordinu. Išliko Vytauto žmonos Onos susirašinėjimas su Ordino magistrui. Iš jo matyti, kad Lietuva pasiūsdavo Ordinui gerų stalių, dailidžių, o iš Ordino atvykdavo vienas kitas mūrininkas. Savotiški mainai, kurie rodo bendradarbiavimą statybų srityje.

Net ir vėlesnėje gotikinėje architektūroje dar buvo labai ryški vokiečių meistrių įtaka. Perkūno namas

Žemutinės pilies teritorija: „Man tai visiems baltams paminklas“ (5)

Žemutinė ir Aukštutinė pily. XIII a. vidurys. Pagal N. Kitkausko retrospektyvinę rekonstrukciją. Dailininko Antano Vaičekausko piešinys

Kaune ar net Šv. Onos bažnyčia, kurios architektūrinė autorystė priskiriama talentingam dailidei Mykolui Enkingeriui (Michael Enkinger), atvykusiam iš Dancigo (Gdansk), kai lenkų įtaka tame mieste dar buvo ne per didžiausia. Manoma, kad Dancigo meistrai statė ir Perkūno namus.

Lietuviai kaimynų žemėse statė mūrinius pastatus, taip pat ir Varšuvoje. Tame mieste yra gotikinė raudonplytė labai aukšta bažnyčia, kurios statybą inicijavo Kęstučio dukterė Danutė, ištėkėjusi už Mozūrijos kunigaikščio Jonušo I.

Nepamirškime, kad Varšuva iš pradžių buvo Mozūrijai priklausęs miestas. Mozūrijos kunigaikščiai rezidavo Plocke, vėliau Varšuvoje. Tik Žygimantas Senasis, tapęs ir Lenkijos karaliumi, apie 1526 m. Varšuvą prijungė prie tikrosios Lenkijos, kai išmirė Mozūrijos dinastijos kunigaikščiai.

Gan egzotiškas intarpas į mūsų pasakojimą, bet jis rodo, kad ir Lietuvos valdovai aptariamais amžiais gyveno europinės architektūros aplinkoje ir nebuvo labai dideli bėdžiai, kaip mums bandė įteigti (ir iš dalies tai pavyko) vėlesnių laikų Lietuvos nedraugai.

Kai teko bendradarbiauti su dr. Stasiu Abramausku, operuota tik Medininkų, Krėvos ir Lydos pilių architektūrinė medžiaga. Buvo ieškoma analogijų su kastelinėmis Livonijos pilimis, pasirodė S. Abramausko ir kitų tyrinėtojų vienas kitas straipsnis. Įdomu, kad Medininkų pilis savo plotu (1,85 ha mūrinio aptvaro viduje), taip pat Krėvos (1 ha) ir Lydos (0,7 ha) pilyje yra pačios didžiausios, palyginti su visomis Livonijos XIII–XIV a. pradžios pilimis. Štai tau ir

„pagonys“ lietuviai, yra apie ką susimąstyti. Tyrinėtojai dar neturėjo tų natūrinių duomenų, kuriais šiandien disponuojame kad ir iš Žemutinės pilies teritorijos.

Ar pavyko S. Abramauskui ir kitiems to meto tyrinėtojams atsakyti į nuostabią keliantį klausimą – kaip tie „atsilikę pagonys“ sugebėjo pastatyti tokią didingą Medininkų ir kitas aptvarines pilies? Iš ko ta didybė išaugo?

Tai klausimas, į kurį taip ir neatšakyta. Teutonų ir Livonijos ordinas savo ištekliais „maitino“ visa katalikiškoji Europa, ko negalima pasakyti apie anuometę Lietuvą. Ir šiandien tos aptvarinės XIII–XIV a. Lietuvos pilyje kelia pagarbą ir susižavėjimą. Tik gaila, kad jų tikro vaizdo negali įvertinti, nes išliko tik tų pilių griuvėsiai (beje, pastaruoju metu Lydos pilį baltarusiai jau atstatė).

Dabar Žemutinės pilies teritorijoje randame patikimus architektūrinius duomenis apie šioje vietoje buvusį pilių centrą. 1201 m. buvusios lyvių gyvenvietės vietoje įsikūrė Ryga. 1230–1240 m. jau buvo apsitvėrusi 28 ha teritoriją. Po 60–70 metų Vilniaus Žemutinė pilis su aptvaru užėmė maždaug 13,5 ha plotą. Mūsų protėviai buvo uolūs mokiniai, visai galimas dalykas, kad iš Rygos daugiausia išmoko. Tas faktas, kad Vytenio laikais lietuviai buvo kviečiami saugoti Rygos arkivyskupą ir miestiečius nuo savo skriaudiko – Livonijos ordino – rodo, kad tie Lietuvos valdovų ryšiai su Ryga buvo labai glaudūs. Pagonių kunigaikštis Vytenis buvo atrama krikščionims rygiečiams ir juos palaikusiam arkivyskupui. Jau nekalbu apie glaudžius to meto Lietuvos prekybinius ryšius su Ryga ir Gotlandu, Hanzos pir-

kliais, kai tie ryšiai su Lenkija dar nebuvo reikiamai užsimezge.

O tuo metu Vilniaus miesto teritorijoje...

Kalbėjome vis apie Žemutinės pilies teritoriją, bet tai juk politinis, religinis ir karinis centras, valdovo teritorija. O pats Vilnius, kuris buvo į pietus nuo Žemutinės pilies teritorijos, ligi šiol tarsi išsprūdo iš mūsų pašnekesio ribų.

XIII a. ar XIV a. pirmoje pusėje miesto teritorijoje jokio mūrinio

Žemutinės pilies teritorijoje rastas koksilis

pastato liekanų nepavyko aptikti. Tik nuo XIV a. antrosios pusės šioje miesto dalyje pradėta mūrinių bažnyčių statyba. Po Šv. Dvasios (Dominikonų) bažnyčia rasta seniau stovėjusios bažnyčios mūro liekanų, bet vėlesniais amžiais po naujuoju bažnyčios pastatu buvo laidojami mirusieji, tad nenorint drumsti jų ramybės tų seniausiųjų pastatų liekanos išsamiau nebuvo tyrinėtoms.

Šv. Mikalojaus bažnyčia netoli Vokiečių gatvės buvo pastatyta apie 1370-uosius metus. Su kolega Adolfo Raulinaičiu (1903–1987 m.) eidavome to baltiškojo (vėdinio) mūro ieškoti, bet taip ir nepavyko rasti. Tai irgi rodiklis: XIV a. antroje pusėje jau išplito gotikinė architektūra, nauja mada. Bet tai irgi ne lenkiškos architektūros, bet veikia vokiečių miestų įtaka, kuri per vokiečių pirklius skverbėsi į Vilnių ir Kauną.

Tik po 1387 m. Lietuvos krikšto, kai į Lietuvos miestus pradėjo važiuoti lenkų kunigai, krikščionybė vis giliau ėmė įleisti šaknis Lietuvos žemėje, jau XV a. antroje pusėje Lenkijos įtaka Lietuvos miestų architektūrai pradama jausti labiau. Bet ir ta vadinamoji lenkų įtaka juk taip pat buvo glaudžiai persipynusi su Vokiečių (Teutonų) ordino tradicijomis. Net kai 1525 m. Vokiečių ordinas tapo Lenkijos vasalu, vokiečių kultūrinės tradicijos darė didelę įtaką lenkams, o per juos ir lietuviams. Livo-

nijos ordinas 1561 m. dar vykstant Livonijos karui su Rusia pasidavė Lietuvai ir iš Ordino pietinių žemių buvo sudaryta Kuršo–Žiemgalos kunigaikštystė (1561–1795) – LDK vasalė. Visa tai rodo buvus artimus lietuvių, lenkų ir vokiečių ryšius.

Bandome tarsi atsispirti tiems ideologams, kurie rodė, kad mūrą ir civilizaciją, apskritai kultūrą Lietuva gavo iš Lenkijos per Jogailos santuoką su Jadvyga ir po to įvykusį Lietuvos krikštą.

Mūsų natūriniai mūro tyrimai rodo, kad baltiškąjį plytų rišimą, pačias plytas, vadinamąją ikigotikinę ir net gotikinę architektūrą Lietuva gavo ne iš Lenkijos. Lygiai kaip ir ne iš Senosios Rusios žemių. Apskritai mūsų rastieji seniausieji mūrai Žemutinės pilies teritorijoje rodo, kad tai ne slavų žemių įtaka.

Civilizacinė ir kultūrinė įtaka sieta su visai kita koordinate, o būtent su Ryga, Gotlandu, o per Hanzos prekybines įtakas ir su Šiaurės Vokietijos miestais. Veikiausiai neatmestina ir skandinavų įtaka. Šiam apibendrinimui Jūsų tyrinėjimų medžiaga „neprieštarauja“?

Vis dėlto didžiausią įtaką siečiau su Rygos miestu.

Bet Ryga juk taip pat buvo tik tarpininkė tarp Vokietijos žemių, Gotlando salos ir skandinavų.

Iš esmės taip.

O kas tokiais išvadai prieštarauja? Lyg ir akivaizdi išvada, bet gal esama ir naujų versijų?

Specialaus ginčo nėra, bet ir šių minčių akcentavimo mokslinėje literatūroje neraskime.

Būtų juokinga laukti, kad kolegoms tyrinėtojais šias idėjas pabrėžtų ar stenęsi populiarinti.

Lenkams nėra aktualu. Jeigu mūsų mokslininkai tyli, nemato, kas ant delno padėta, jei tai ne jų pupos... Lenkai tuos ar panašius dalykus taip pat tyrinėja. Turiu Vroclavo, Torunės universitetų publikacijų apie Kryžiuočių ordino architektūrą iš to laikotarpio, kai 1230 m. Ordinas kūrėsi palei Vyslą. Lenkai nagrinėja sakralinius ir gynybinius pastatus tose Ordino užimtos žemės. Lenkų tyrinėtojai leidžia tiems tyrimams skirtus leidinius. Įdomu, kad tose žemėse Ordino statytąją architektūrą lenkų tyrinėtojai jau vertina vos ne kaip Lenkijos architektūros ištakas.

Integruoja į savo architektūros istoriją? Tarsi nusavina?

Vokiečių ordino Marienburgo pilis Lenkijoje seniai virto Malborku, lenkai ją pateikia beveik kaip savo istorinę rezidenciją.

Panašiai su Lydos, Krėvos pilimis elgiasi baltarusiai. Daugelyje publikacijų, net ir pretenduojančių į mokslines, jas pateikia kaip baltarusių architektūros, kultūros ir apskritai istorijos paveldą. Kaip savo istorinį paveldą pateikia ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atsiradimą.

Ir plyta gali būti ideologinis argumentas

Juokas juokais, bet kartais paprasčiausia plyta tampa rimtu argumentu, ir ne tik tarpuvertės „džentelmenų“ rankose, bet ir solidžių tyrinėtojų darbuose?

Lietuvos restauratoriai pradėjo tyrinėti senąją mūrinę architektūros paveldą maždaug 1950–1960 metais. Buvau dar naujokas, kiti kolegos buvo labiau prityrę. Pradėjome labiau ir iš esmės senuoju paveldu domėtis, kaupėme natūrinių tyrimų duomenis. Pasiskaitydavome prieš Antrąjį pasaulinį karą lenkų leistas knygeles apie Vilnių, tarp jų Juliuso Kloso (Juliusz Kłosa, 1861–1933) *Vadovą po Vilnių* (1923 m., antrasis leidimas 1929 m.) ir kitų autorių straipsnius.

Valdovų rūmai, Arkikatedra ir varpinė. XXI a. pradžia. Dailininko Antano Vaičekausko piešinys

Gal ištis verta pasekti „didžiuoju broliu“

Atkelta iš 5 p.

pradedant pastatais ir po jais esančia žeme. Pagrindas tokiam scenarijui padėtas. Pradedamos liberaliai suvoktos mokslo ir studijų sistemos reformos esmė – išjudinti visą anksčiau švietimo sistemą, kuri nuo šiol tampa rinkos objektu. Tai ir yra pradedamosios reformos bėda, nes aukštosios mokyklos ir mokslo institucijos tampa rinkos santykių dalimi. Štai kas skaudžiausia.

Kodėl tarybose tų mokslininkų taip mažai

Kapitalizmas yra žiauri santvarka, nors kažkodėl apie tai stengiamasi nekalbėti, vengiama net kapitalistinės santvarkos įvardijimo. Santvarkos gali keistis, tačiau yra dar mokslininko atsakomybė, žmogiškasis orumas. Yra tiesos siekimo ir moralės kriterijai, kurie su santvarka neturėtų bent jau keistis. Yra moralinis imperatyvas, kuris žmogaus viduje turi būti toks pat tvirtas ir stabilus, kaip ir žvaigždės virš mūsų. Šią Imanuelio Kanto filosofijos vieną esminių minčių bent retsykiais pravartu prisiminti. Niekaip negalėčiau sutikti, kad mūsų mokslininkai yra tie sukčiai, kurie tik ir žiūri kaip iš savo Alma mater pasipelnyti. Net jei „geri įstatymai“ tą leidžia.

Mokslininkai vis dėlto atsakingi žmonės, bent jau tikri mokslininkai, kurie turėjo laimės paragauti, kas yra tikrasis mokslas. Štai kodėl tose tarybose mokslininkams skirta gal tik 20 proc. vietų. Mokslininkai į tas tarybas įeina, bet tik tam, kad netrukdytų.

Geriausias pavyzdys – Lietuvos mokslų akademija, kuri kai kam yra kliuvinys. Galiu atsakingai pareikšti, kad Akademija apjungia daugelį geriausių ir garbingiausių Lietuvos mokslininkų, bet būtent todėl jie ir nereikalingi. Lietuvos MA sesijoje aukšta švietimo ir mokslo sistemos pareigūnė pasakė: ieškokite nišos savo veiklai... Potekstė tokia: mes jums netrukdydime, bet ir jūs netrukdykite mums. Beveik atviru tekstu buvo pasakyta.

Kodėl iš valstybės gyvenimo beveik visiškai eliminuota Lietuvos mokslų akademija? Todėl, kad visą

Lietuvos MA Retų spaudinių skyriaus vedėja, M. Mažvydo bibliofilų klubo pirmininkė Daiva Narbutienė džiaugiasi ir Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto lektorė dr. Almos Braziūnienės monografija „Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka“.

laiką Lietuvos mokslų akademija tam tikroms jėgoms buvo didelis kliuvinys siekti to, ką dabar atvėrė Mokslo ir studijų įstatymas – laisvosios rinkos diktato mokslui ir švietimui. Tai žalingas mokslui ir švietimui posūkis, ką parodė ir 25 metų JAV patirtis.

Kaip su krize kaunasi prezidentas Barakas Obama

Ar visi Amerikoje taip galvoja kaip JAV prezidentas ir jam artimos aplinkos asmenys? Pagaliau ar prezidento kalba JAV Nacionalinėje mokslų akademijoje nėra pasisakymas prieš laisvosios rinkos principus bent jau tiek, kiek tai susiję su mokslu ir švietimo reikalais Amerikoje?

Sunku spręsti, kiek Amerikoje bus palaikyta prezidento Barako Obamos išsakytoji pozicija. Bet prezidento siekis gražinti mokslui dera-

ma vietą, išvaduoti mokslą nuo ideologijos diktato buvo išsakytas labai aiškiai. Akivaizdu, kad net ir baigus su ideologizavimu ir politizavimu mokslu, laisvoji rinka Amerikoje ir toliau gyvuos, niekur ji neišnyks.

Kas Jus skatina taip galvoti?

JAV universitetai, nors palaikomi valstybės, faktiškai yra privatizuoti. Grubiai kalbant, jie yra tokios būklės, į kurią dabar orientuojami Lietuvos universitetai. Mokslo ir studijų įstatymas priimtas, uždegta žalia šviesa reformai, kuri ves tik į praradimus.

Tik tiek galime pasakyti?

Kitai tariant, kaip amerikiečiai išsėina iš padėties, į kurią stumiamas Lietuvos mokslas? Ne paslaptis, kad mokslui ir mokslininkams visada trūksta pinigų, taip pat ir švietimui. Kuo spartesnė mokslo plėtra, tuo daugiau reikia pinigų – tai dėsniumas. Šitai suprato tie patys laisvos rinkos apologetai, kurie Amerikoje

stengiasi mokslą šiek tiek paremti, o ne tik varo „biznį“, pasinaudodami universitetų vardu ir galimybėmis. Patys laisvos rinkos šalininkai pasisako už tai, kad iš esmės būtų pakei-

2009 m. kovo mėn. vardinė Algirdo Žukausko premija įteikiama Lietuvos energetikos instituto direktoriui prof. habil. dr. MA nariui-korespondentui Eugenijui Ušpurui; premiją teikia tuometis Lietuvos MA prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas, LR Švietimo ir mokslo viceministrė Neringa Putinaitė ir tuometė Lietuvos MA viceprezidentė akad. Veronika Vasiliauskienė.

tas mokslo finansavimo modelis. O Amerikoje krizė – kaip tą modelį pakeisti? Štai ką sako Barakas Obama:

„Kai kas sako, kad tokiu sunkiu laiku negalime sau leisti investuoti į mokslą, kad mokslinių tyrimų palaikymas – prabanga tuo metu, kai viską lemia būtinybė. Aš kategoriškai (angliškai prezidentas net sako fundamentaliai – J. P. pastaba) nesutinku. Mūsų klestėjimas, saugumas, sveikata, ekologija ir gyvenimo kokybė dabar kaip niekad priklauso nuo mokslo.“

„Dėl patvirtinto Amerikos ekonomikos atgaivinimo plano mano administracija, palaikoma Kongreso, jau pradėjo didžiausią Amerikos istorijoje investicinę programą į fundamentinį mokslą. Tai jau įvyko.“

Prisipažinsiu, kad Amerikos prezidento draša mane nustebino. Amerikos ekonomika griūva, krizė nepaprastai gili ir grėsminga – tai patvirtina ir tokių kompanijų kaip

Chrysler ir General Motors bankrotas. Kaip amerikiečiai savo ekonomiką ims gaivinti? Prieš tai pažiūrėkime, kaip Lietuvoje bandomė bristi iš krizės. Puslaidininkų fizikos institute visi parašėme pareiškimus, kad mums būtų leista išeiti neapmokamų atostogų. Visas institutas šią savaitę dirba be atlyginimo, nes nėra iš ko mokėti. Taip „gaiviname“ Lietuvos ekonomiką. O Amerika savo ekonomikos gaivinimą pradėjo nuo didžiausios šalies istorijoje investicinės programos į fundamentinį mokslą. Toliau cituoju Amerikos prezidentą:

„Tai bus didžiausias indėlis į mokslo ir technikos pažangą per visą Amerikos istoriją.“

Mintyje turimas siekis JAV mokslui skirti 3 proc. BVP.

Tuo metu, kai krizės sąlygomis Lietuvoje striukinamos lėšos, skiriamos universitetams ir mokslui, Amerika žengia priešingą žingsnį – mokslui skiria 3 proc. BVP? Tikisi, kad mokslas padės išvesti šalį iš krizės?

Paklauskime paties Barako Obamos:

„Padvigubinsime svarbiausių įstaigų finansavimą, taip pat ir biudžetą Nacionaliniam mokslui – akademi- nių tyrimų finansavimo šaltiniui.“

Lietuvoje turime Lietuvos valstybinį mokslo ir studijų fondą, kuris bus likviduotas pagal naująjį Moks-

2008 m. Lietuvos mokslo premijų laureatas dr. Česlovas Venclovas, darbų ciklo „Bioinformatikos metodų kūrimas ir jų taikymas baltymų struktūrai, funkcijai ir evoliucijai tirti (1994–2007 m.)“ autorius

lo ir studijų įstatymą.

Gal tiksliau ne likviduotas, bet pertvarkytas į Lietuvos valstybinį studijų fondą.

Visa blogybė, kad kur tik pinigai, ten prasideda neaiškumai. Šiandien vargu ar kas gali pasakyti, kaip šis pertvarkytas fondas funkcionuos, kokiomis lėšomis disponuos, pagal kokius principus veiks.

Universitetai bus verčiami pardavinėti senus istorinius „nereikalingus“ pastatus, gal pradės prekiauti ir bibliotekomis. Tą jau girdime. Tikriausiai atsirastų kolekcininkų, kurie mieliai supirktų „nereikalingas“ universitetams senas knygas. Kodėl gi ne. Rankos atrištos. Geresnis komersantas iš universiteto gali padaryti labai gerą „biznį“, bet prieš imdamasis šio verslo jis turi prarasti vieną gal jam ir ne itin brangintą dalyką – sąžinę.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Vadybos (administravimo) koncepcijų realizavimas praktikoje: įsivaizduojamybė, realybė ar perspektyvus iššūkis

Juozas LAKIS, Saulius NEFAS
MRU viešojo administravimo katedra

Vadybos teorija ir vadybos praktika – vienos klasės du poklėsiai. Ar tai antagonizmas?

Vyrauja nuomonė, kad mokslas ir teorija – „toli“ nuo praktikos ir neatitinka realybės. Ypač tai sakytina apie vadybos mokslus Lietuvos socialiniame kultūriniame kontekste. Kodėl dažnai esama praktika priimama kaip neigiamas ir teisingas sprendimų rinkinys, nereikalaujantis nei argumentacijos, nei gilesnio pažinimo, nei alternatyvų vertinimo?¹

Keldami šiuos klausimus nesame labai originalūs, nes pirmieji sumaištį sukėlė Sokratas ir Platonas, kurie stebėdami savo krašto negandą manė, kad pasaulį reikia tvarkyti ne kaip kitais, o mokslininkais, tačiau tuo pat metu analizavo žmonių gyvenimą (empirika), norėdami parodyti, kokia turi būti valstybė. Taigi teigina, kad antikoje gimė teorijos-praktikos dichotomija.

Rodos, nieko nėra neįprasta tol, kol neatsigręžiam į mus supančią tikrovę ir nekeliame klausimo – kodėl mūsų valstybėje kitaip? Keldami probleminį klausimą, ar vadybos (administravimo) mokslas ir vadybos (administravimo) ryšys yra įsivaizduojamybė, realybė ar perspektyva, ieškome atsakymų.

Manome, kad vadybos (administravimo) mokslas ir vadybos (administravimo) ryšys tėra įsivaizduojamybė, nes tikrovėje neįmanoma atpažinti tai rodančių požymių. Išrandamos arba sąmoningai sukonstruojamos naujos sąvokos iš tikrųjų yra įsivaizduojamos. Šiuo atveju kalbama apie mokslininkų ir praktikų socialinę partnerystę.

Kodėl? Todėl, kad tiek praktika, tiek mokslininkams teoretikams patogiu taip gyventi – vieni kitiems netrukdo ir ramiai dirba savo darbą. Kliūtys sukeltų įtampą, reikalaujant papildomo darbo, pastangų trukdžiams šalinti, o to visai nesinori. Jei pripažįstame, kad mokslas esti tada, kai yra įtampa, pasakykime, kur esama įtampos socialiniuose moksluose, o tuo labiau vadybos (administravimo) kryptyje? Šios krypties mokslininkų Lietuvoje ne daug, o praktikai, kurie galėtų būti šalia, – nedalyvauju. Kad gyvename patogioje įsivaizduojamybės būsenoje, didžioji dalis kaltės tenka būtent mokslininkams.

Eurostat 2007 m. tyrė posovietinių šalių, taip pat ir Lietuvos mokslininkų dalyvavimo tarptautinėje mokslinėje erdvėje, priežastis. Hipotetiškai buvo galvojama, kad pagrindinės priežastys bus užsienio kalbos nemokėjimas, tačiau tyrimo duomenys to nepatvirtino (yra prestižinių tarptautinių organizacijų, kurioms vadovauja italai, škotai, vengrai, labai prastai kalbantys angliškai). Taip pat

¹ Šnapštienė R. Strateginis žmogiskųjų išteklių valdymas: sisteminių požiūris. Pranešimas 2009 04 02 Mykolo Romerio universitete vykusioje konferencijoje *Efektivumas viešajame sektoriuje: kuo vadybos teorijos gali pasitarnauti ir ką praktikai gali patarti?*

Mykolo Romerio universitete vyko netradicinė konferencija „Efektivumas viešajame sektoriuje: kuo vadybos teorijos gali pasitarnauti ir ką praktikai gali patarti?“ Netradiciška tai, kad pirmiausia buvo akcentuojamas ne mokslinis, o praktinis aspektas. Mokslininkai ir praktikai iš Šiaulių, Kauno ir Vilniaus universitetų svarstė, kaip galima priartinti vadybos (administravimo) mokslą ir vadybos (administravimo) praktiką.

Konferencijos pranešėjai: Šiaulių universiteto Viešojo administravimo katedros doc. dr. V. Tubutiėnė, Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo katedros doc. dr. V. Smalskys, Kauno technologijos universiteto Viešojo administravimo katedros doc. dr. R. Šnapštienė

manyta, kad mūsų moksliniai tyrimai neatitinka Europos prioritetų (taip pat netiesa, nes pagal *Erasmus* programą Lietuva – greta olandų).

Pasirodo, pagrindinės priežastys yra šios: ambicijų stoka (tyrimas rodo, kad tik 8,7 proc. 2007 m. doktorantų norėtų tęsti doktorantūros studijas užsienyje) ir mokslininkų bendruomenės uždumimas (kiekvienas dirba sau)². Pastaroji priežastis būtent ir įrodo mums patogią būseną. Deja, šis patogumas visiškai priešingas atviros visuomenės koncepcijai. Pasak koncepcijos kūrėjo K. Popperio, „socialinėje tikrovėje (viešasis sektorius yra vienas socialinės tikrovės segmentų) nėra vienos teisingos ideologijos, geriausio modelio, vieno autoriteto ir t. t. Kiekviena teorija reikia ne įrodyti, bet paneigti. Jei nepavyksta paneigti, tai laikytina laikinai teisinga. Tyrinėtojai turi apibrėžti faktus, paneigiančius teoriją“³. Jei mokslininkai kuria teorijas, socialiniai partneriai turėtų padėti jas paneigti arba patvirtinti.

Kokia realybė? Ją rodo kad ir šis tyrimas. Į konferenciją buvo pakviesta 10 savivaldybių merų, suteikta galimybė deleguoti bet ką iš vietos politikų, 60 savivaldybių administracijų direktorių ir galimybė deleguoti bet ką iš administracijos darbuotojų, 10 apskričių viršinių ir galimybė deleguoti bet ką iš apskričių viršinių administracijų, visi parlamentinių partijų lyderiai, kurie taip pat gali deleguoti bet ką iš politinių partijų. Šio nereprezentatyvaus tyrimo rezultatai – konferencijoje nematėme nė vieno asmens iš šių svarbių struktūrų. Todėl klausimas, kodėl praktikai šalinasi mokslininkų, yra itin aktualus!

Gal mūsų šalyje kaip ir Didžiojoje Britanijoje, kur, pasak Salfordo universiteto profesoriaus George Mc Kay, „yra žmonės, kurie nori permairių, tarp jų daug akademikų, bet yra ir vadinamųjų „antiakademikų“, kurie akademikus suvokia kaip problemas, su kuria reikia kovoti, dalį“⁴.

² Eurostat/pocketbooks: science, technology and innovations in Europe, 2007 edition [2009 m. kovo 2 d.].

³ Popper, K. R. *Atviroji visuomenė ir jos priešai*. 1998.

Teko skaityti Amerikos švietimo tarybos pranešimą apie interesų konfliktus tarp universitetų ir korporacijų⁵. Dokumentas pagrįstas nuostata, kad interesų konfliktų valdymas nėra išskirtinai teisinė, o visų pirma moralinė problema. Pasirodo, ne tik pas mus, laisvojo mokslo pradinikus, bet ir ten, mokslo fabrike, yra savų etikos problemų.

Tačiau bendras išpūdis skaitant minėtą dokumentą turi kitokią kryptį – stebina ryšių tarp universitetų ir verslo mastas. Susipažįsti su vidutinio JAV universiteto veikla ir galvoji apie realybę.

Matyt, mūsų akademinės institucijų panašaus masto proveržis į gamybą, aptarnavimą, viešąjį administravimą dar toli (ypač vadybos ir administravimo srityje). Vangiai klostosi universitetų bendradarbiavimas su viešojo administravimo institucijomis – bendradarbiavimo sutartys pasirašomos, tačiau jos turi daugiau simbolišką, bet ne dalykinį pobūdį. Reta kregždė – bendri projektai, o apie dvišales komisijas siekiant sinergijos efekto neteko girdėti.

Kol laukiame geresnių laikų, labiau tinkama mažų žingsnių strategija artinant teoriją ir praktiką. Dideliems žingsniams trūksta potencialo – ir dėl silpnos, apsiribojančios formaliu reguliavimu mokslo vadybos, ir dėl akademinės darbuotojų atotrūkio nuo kasdienės praktikos, ir dėl klučių sąlygų mokslo eksperimentiniam darbui.

Pirmasis žingsnis: pradėkime nuo to mokslinio produkto, kurį dabar kuriame vadybos ir administravimo srityje – daktaro ir magistro kvalifikaciniai darbai. Šimtai nekvailų galvų „kaitina smegenis“, kol sukuria daugiau ar mažiau aktualų mokslinį produktą. Remiamės autorių patirtimi ir stebėjimais vadybos ir sociologijos srityje: apie 5–10 proc. magistrantų ir daugiau nei pusė doktorantų parengia darbus, turinčius inovacinį efektą, taikytiną praktikoje.

⁴ George Mc Kay. *Jūs turite diktuoti pilietinių judėjimų madas. Atgimimas*. 2009 m. kovo 6–12, nr. 5.

⁵ American Council of Education. Working Paper on Conflict of Interest, www.acenet.edu, Access 24 May, 2008.

Koks jų tolesnis kelias?

Universitetas nustoja domėtis sukurto jo bazėje moksliniu produktu nuo tos akimirkos, kai tas produktas įteisinamas (t. y. apginamas kvalifikacinis darbas). Manytume, leistinas toks palyginimas: įsivaizduokime gamintoją nesirūpinantį savo pagamintu produktu! Suprantama, skirtingai nuo plytos ar kastuvo gamybos intelektinis produktas turi autorių ir formaliai jis laisvas užtikrinti jo tolesnį kelią. Tačiau mokslo darbas retai kada pajuda nuo lentynos.

Vadinasi, universitetams reikia susirūpinti bent jau tinkamu mokslinio produkto pristatymu. Bet ne šiaip kam nors, o tam tikrai tikslinei grupei – visų pirma įstaigai ar įmonei, kurioje buvo atliekamas tyrimas. Kaip tai padaryti, reikėtų pagalvoti. Tačiau daryti būtina, kad tyrimo praktinės rekomendacijos turėtų inovacinį poveikį praktikai.

Dabar – apie kvalifikacinių darbų autorių. Šiandien jiems suteikiami laipsniai, įteikiami diplomai, jų darbai paliekami universiteto bibliotekoje ir viskas. O kodėl toks absolventas, būdamas įstaigos tarnautojas arba įmonės vadybininkas, nepasirodo universitete ir neinformuoja apie savo subrandintų idėjų ir praktinių rekomendacijų tolesnį likimą? Gal bendromis

Konferencijos organizatoriai: M. Romerio universiteto (MRU) viešojo administravimo fakulteto dekanas doc. dr. T. Sudnickas, MRU valdymo katedros profesorius J. Lakis, LR Seimo valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto pirmininkas V. Kurpuvesas, MRU administracinės teisės katedros vedėjas prof. A. Urmonas, viešojo administravimo katedros doc. dr. S. Nefas

pastangomis galima būtų stumtelėti jo dirbį į tą terpę, kurioje jis reiškiasi ir kurioje turi ambicijų būti kompetentingu specialistu?

Pažvelkime kiek plačiau į universitetų ryšius su absolventais, kurių tūkstančiai pasklinda po viešąjį ir verslo sektorius. Jie – patį natūraliausia, pati veiksmingiausia jungtis tarp universitetų ir viešojo administravimo, verslo, visuomenės gyvenimo. Jungtis, kuri šiandien lieka be gyvybės požymių, kuri turi gaivinti mokslumą, inovaciją, modernumą ir universitetą, jo alumni. Realu manyti, kad universitetai gali išlikti patrauklūs savo auklėtiniais dėl galimybės paviešinti jų tinkamai susistemintą patyrimą ir idėjas, pakviesti juos į auditorijas, katedras susitikti su dėstytojais ir studentais, pagerbti juos už profesinės veiklos laimėjimus. Kodėl taip nedaroma?

Matyt, iš paveldėtos tų laikų inercijos, kai ir gamyba, ir viešasis administravimas, ir aukštosios mokyklos dirbo pakludamos valdžios centrai,

kai centro politinė valia buvo tapatinama mokslumui ir verslumui. Ši inercija šiandien akivaizdi – tai beveiktiškai neatitinkanti dabartinių reikalavimų ir galimybių mokslo vadyba.

Teko girdėti Birmingemo universiteto teisės profesoriaus Maiklo Kingo požiūrį: Vakarų pasaulio mokslininkai dalijami į 5 proc. mokslininkų ortodoksų ir 95 proc. mokslininkų antreprenierių. Pastaruosius jis apibūdina kaip energingus, nebijančius rizikos mokslininkus, kurie pasinaudoja kiekviena galimybe gauti naudos mokslui, kurie mato ne problemą, o galimybę veikti. Ortodoksus jis apibūdina kaip griežtus doktrinierius, kuriems svarbu kurti pažinimo rezultatų sistemą remiantis abstrakčiais mokslinio reiškinio aiškinimais.

Kadangi save laikome Vakarų pasaulio dalimi, kolegų mokslininkų ir ne tik jų bandėme teirautis, ką jie maną apie tokią proporciją Lietuvoje. Atsakiusieji mano, kad Lietuvoje ši proporcija yra atvirkštinė – 95 proc. mokslininkai ortodoksai ir 5 proc. mokslininkai antreprenieriai.

Ar galimas perspektyvus iššūkis? Taip! Kodėl? Pirmiausia mes, mokslininkai, jei norėsime kalbėti ir būti įdomūs pasauliui, turime rasti tam tikrą diskursą. Tas diskursas gali būti Lietuvos empirika paremtas socialinės srities vadybos ir administravimo mokslas.

Antra: grįžtantys emigrantai iš Vakarų šalių ir pagal naujausius vadybinės metodų parengti mūsų progresyvių įmonių vadybininkai ir ne tik vadybininkai (darbininkai, tarnautojai) privers viešojo sektoriaus vadovus tap-

ti ir būti (o tai sistemingas mokymas) vadybininkais, nes tiek vidinė, tiek išorinė viešųjų organizacijų aplinka nebegalės pakęsti prastos darbo organizavimo kultūros.

Trečia – studentai nemokantys už mokslą, bet rimtai studijuojantys, taip pat studentai mokantys už mokslą ir maštantys apie darbo perspektyvą, kurioje jie susidurs su sistemingai besimokančiais vadovais ir kolegomis. Jie reikalaus iš savo dėstytojų tiek epistemologinių, tiek empirinių sampratų aiškinimo.

Ketvirta – gal krizė taps pokyčiu, verčiančiu mūsų valstybėje ne kurti daug kainuojančius slėnius ar parkus, bet sudaryti sąlygas žaliuoti mokslo ir praktikos slėniams ir parkams universitetuose, nes viešojo sektoriaus veiksmingumui įtakos turi jo modernizavimas, kuris neįmanomas be mokslinių tyrimų plėtos, be naujų teorijų, požiūrių formavimo ir praktikos poreikio naujovėms.

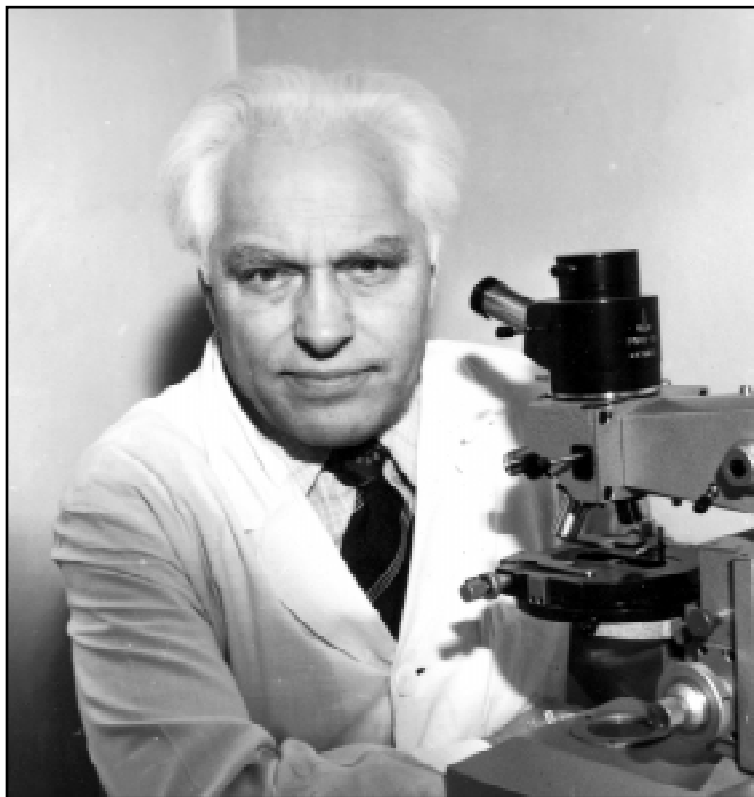
MENAME ŽYMU MOKSLININKĄ PROFESORIŲ STASĮ BIZIULEVIČIŲ (90-ųjų gimimo metinių proga)

2009 m. gegužės 18 d. Lietuvos mokslo visuomenė, palankiai susiklosčius gyvenimo aplinkybėms, būtų iškiliai ir džiugiai paminėjusi žymaus mokslininko, gydytojo parazitologo, istoriko ir pedagogo profesoriaus Stasio Biziulevičiaus 90-ąsias gimimo metines. Deja, likimas lėmė kitaip: profesoriaus netekome jau prieš penketą metų. Apie šį mokslininką įvairiomis progomis rašė daugelis autorių. Tačiau mes, buvę jo bendradarbiai ir mokiniai, negalėjome tylomis praeiti pro šią jubiliejinę datą. Lenkiame galvas prieš šviesų jo atminimą ir dar kartą trumpai priminsime biografijos faktus, apžvelgsime nuveiktus darbus.

S. Biziulevičius gimė 1919 m. gegužės 18 d. nuostabaus ežerinčio Trakų krašto sename Alešiškių kaime (Aukštadvario vlsč.). Profesorius ne kartą sakė, kad yra dėkingas likimui, leidusiam jam, Vilnijos jaunuoliui, giliai pajusti gimtosios žemės grožį, skirti jai savo meilę, pajusti žinių troškulį ir atkakliai eiti pasirinktu keliu. Kaip parodė vėlesnieji metai, žinių troškimas iš tiesų buvo didelis. Ir siekiai tikrai dideli. Domėtasi daugeliu dalykų: traukė lietuvių kalba, istorija, medicina, pedagogika.

Mokėsi Aukštadvario progimnazijoje, vėliau – globėjo remiamas – Kretingos Pranciškonų gimnazijoje, kurią baigęs 1939 m. įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą studijuoti istorijos. Tačiau dėl lėšų stygiaus mokslą teko nutraukti. Mokytojavu Vilniaus apskr. Ličiūnų, Griovių mokyklose, o 1941–1944 m. – Vilniuje. Mokslo troškimas skatino vėl imtis studijų. Įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą, ruošėsi pedagogo darbui. Institutą baigė 1942 m., įgijo antrojo laipsnio pradinės mokyklos ir jaunesniojo vidurinės mokyklos mokytojo teises. Pasiektu nesitenkino: kartu ėmėsi studijų Vilniaus universiteto Humanitariniame fakultete, kur studijavo istoriją. Tuo metu labai domėjosi medicina ir šio mokslo istorija. Todėl 1943 m. baigęs istorijos studijas pradėjo studijuoti mediciną Vilniaus universitete. Medicinos fakultetą baigė 1948 metais.

Įgijęs tokių įvairiapusių išsilavinimą, žingeidus ir imlus naujovėms jaunuolis labai tiko moksliniam darbui. Todėl išimties tvarka jį, dar penktojo kurso studentą, buvo leista įdarbinti jaunesniuoju mokslo darbuotoju Lietuvos mokslų akademijos Eksperimentinės medicinos ir onkologijos institute. Čia jis gilinosi į Lietuvos medicinos istoriją. Tačiau dėl nepalankių tokiems tyrimams ano meto aplinkybių teko keisti darbo kryptį. S. Biziulevičius ėmė specializuotis medicininės parazitologijos srityje, dirbo labai atkakliai ir nuveikė neįtikėtinais daug reikšmingų darbų. Parazitologiniams tyrimams jis paskyrė visą savo gyvenimą, nors ir toliau ne mažiau dėmesio skyrė tiek šios mokslo šakos,

Žymus mokslininkas profesorius Stasys Biziulevičius

tiek apskritai mokslo istorijai.

Jau mokslo tiriamojo darbo pradžioje ypač domėjosi maliarija, kuri pokario metais Lietuvoje buvo nereta liga. Jaunas mokslininkas labai prisidėjo prie šios ligos likvidavimo. Vykdydamas parazitologinius tyrimus susipažino su garsiu šios srities specialistu akademiku Pranciškumi Šivickiu, išugdžiusiu nemažą mokslininkų parazitologų būrį. Vaisingas mokslinis bendradarbiavimas tęsėsi iki pat P. Šivickio mirties (1968 m.). S. Biziulevičius laikė jį savo mokytoju, konsultantu ir tai pabrėžė dedikuodamas P. Šivickiui ne vieną savo mokslinį darbą.

S. Biziulevičius vienas pirmųjų Lietuvoje ėmėsi organizuoti parazitologines ekspedicijas į įvairias Lietuvos vietas, aiškinti gyventojų užsikrėtimą parazitais, ieškoti būdų, kaip apsaugoti žmones nuo šių nepageidautinų įnamių. Pirmieji jo moksliniai straipsniai šiais klausimais pasirodė 1948 metais. Sukaupęs ir apibendrinęs gausią ir originalią medžiagą 1952 m. apgynė medicinos mokslų kandidato (dabar – daktaro) disertaciją *Lietuvos gyventojų helmintofauna ir pagrindiniai askaridozės ir trichocefaliozės epidemiologijos veiksniai*. Šis darbas buvo reikšmingas medicininei parazitologijai, nušvietęs parazitologinę situaciją šalyje ir pagrindinius geohelmintozių plitimo kelius. Ypač išsamiai išanalizuota padėtis vaikų kolektyvuose ir kaimo bendruomenėje. Svarbu tai, kad didelis dėmesys skirtas profilaktikos klausimams, aprašyti naujaisi gydymo būdai.

1956 m. S. Biziulevičius perėjo dirbti į MA Biologijos institutą, kuriame buvo įkurta Parazitologijos laboratorija. Apskritai Lietuvos MA sistemoje jis dirbo iki pat pensijos 1992 metais (1956–1960 m. – Biologijos, 1960–1990 m. – Zoologijos ir parazitologijos, nuo 1990 m. – Ekologijos institutuose).

mozė, lambliozė, balantidiazė, sarkocistozė ir kt. Imta aiškintis sukėlėjų rūšis, platintojus. Ypatingas dėmesys skirtas šių ligų patogenezės, diagnostikos ir gydymo klausimams. Per gana trumpą laiką S. Biziulevičiui vadovaujant parengtos 6 disertacijos, dešimtys mokslinių straipsnių, metodinių rekomendacijų protozoozių diagnostikos ir gydymo klausimais. Protozoozijos laboratorijai profesorius vadovavo apie 20 metų. Tik įsikūrus laboratorijai, aktyviai veikiant profesoriui 1970 m. buvo įkurta Lietuvos protozoozų draugija (Sąjunginės protozoozų draugijos skyrius). Jos pirmininku išrinktas S. Biziulevičius. Pripažįstant svarų S. Biziulevičiaus įnašą į protozoozijos plėtrą, 1986 m. jis buvo išrinktas SSRS MA Protozoozų draugijos viceprezidentu.

S. Biziulevičiui vadovaujant disertacijas apgynė 10 disertantų. Profesorius buvo nepaprastai darbštus ir pareiingas. To reikalavo ir iš savo darbuotojų. S. Biziulevičius sugebėjo pasirinkti mokslinius kadrus. Visi jo mokiniai ne tik sėkmingai apgynė disertacijas, bet ir toliau vaisingai dirbo mokslinį darbą, dėstė Vilniaus universiteto Medicinos fakultete, dirbo konsultantais respublikiniuose diagnostikos centruose, vadovavo sveikatos apsaugos sistemos padaliniais.

Sunku pervertinti profesoriaus įnašą į medicininę parazitologiją ir šios mokslo šakos istoriją Lietuvoje. Apie įnašo dydį galima spręsti jau vien peržvelgus paskelbtų darbų sąrašą ir jų apimtį. Vilniaus universiteto absolventės A. Būčienės 1993 m. paskelbtoje S. Biziulevičiaus bibliografijoje užregistruota beveik 300 mokslinių ir apie 100 mokslo populiariųjų straipsnių. Tarp šių darbų – per 10 monografijų. Visko paminėti neįmanoma. Svarbiausieji darbai: *Pagrindinės žmogaus helmintozės ir kova su jomis* (1961 m.), *Helmintozės, bendros žmogui ir gyvuliams* (1965 m., su J. Kazlausku), *Žmogaus, gyvulių ir paukščių pirmuonių sukeliama ligų diagnostika* (1976 m., su T. Arnastauskiene), *Žmonių helmintai ir helmintozės Lietuvoje* (1977 m.), *Medicinos terminų žodynas* (1980 m., su bendraautorais) ir kt. Mokslo istorikų ir zoologų itin vertinamas didžiulės apimties mokslinis darbas (daugiau nei 1100 psl.) *Lietuvos zoologijos istorijos bruožai* (1999 m.), taip pat monografijos *Zoologijos istorijos bruožai* (1992 m.), *Evoliucinė mintis senajame Vilniaus universitete* (1991 m.). Liko nemažai nepaskelbtų darbų. Apskritai rankraštis S. Biziulevičiaus palikimas yra labai gausus. Dalis archyvo saugoma Lietuvos MA bibliotekoje (fondas F-343), monografijos apie lambliozę rankraštis yra VU Ekologijos instituto bibliotekoje, likusią archyvo dalį ėmėsi tvarkyti profesoriaus dukra biologė Jolanta.

Menant profesorių, negalima apeiti dar vienos labai svarbios jo

veiklos srities – domėjimosi tautosaka. Jis užrašė daugiau kaip 9 tūkstančius liaudies dainų, patarlių, pasakų, mitų, legendų, vietovardžių. Ši medžiaga saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (J. Balio archyve). S. Biziulevičius turėjo daugybę labai reikšmingų visuomeninių pareigų ir visas jas stengėsi atlikti nepriekaištingai. Buvo puikus organizatorius. Suorganizavo per dešimtį kompleksinių parazitologinių ekspedicijų, kuriose dalyvavo medicinos, veterinarijos gydytojai, biologai. Jo iniciatyva Vilniuje įvyko ne vienas tarptautinis parazitologų, protozoozų suvažiavimas, konferencijos, simpoziumai, įvairūs Pabaltijo parazitologų pasitarimai. Buvo ne vieno leidinio redaktorius, disertacijų oponentas, įvairių tarybų, komisijų narys ir t. t. Visas jo gyvenimas – labai intensyvus kūrybinis, organizacinis ir visuomeninis darbas.

Jo moksliniai pedagoginiai nuopelnai ne kartą įvertinti apdovanojimais. 1979 m. S. Biziulevičiui suteiktas Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo vardas, 1981 m. – už kolektyvinį darbą *Vilniaus universiteto istorija* paskirta Lietuvos valstybinė premija. 1974 m. už mokslinio bendradarbiavimo ryšių plėtojimą apdovanotas Bratislavos universiteto aukso medaliu, 1983 m. – žymaus helmintologo akademiko K. Skriabino medaliu, 1984 m. – parazitologo akademiko E. Pavlovskio medaliu, o 1991 m. jam paskirta akademiko P. Šivickio premija.

Pabaigai – dar keletas potėpių S. Biziulevičiaus paveikslui. Tai buvo universali savo interesų gausa asmenybė. Tikras senosios kartos Lietuvos inteligentijos atstovas. Taktiškas, paslaugus. Domėjosi ir giliai suvokė meną, vertino grožį. Mokėjo greitai užmegzti dalykinius, asmeninius ryšius. Sugebėjo šilta bendrauti su darbuotojais ir už laboratorijos sienų. Visi esame viešėję jo gimtojoje sodyboje netoli Aukštadvario. Grįždavome apdovanoti kvapniais obuoliais, išaugintais profesoriaus puoselėjamame tėviškės sode. Ne kartą vakarojome vaišingoje Biziulevičių šeimoje.

Toks liko žymaus Lietuvos mokslininko ir paprasto žmogaus profesoriaus S. Biziulevičiaus įvaizdis. S. Biziulevičius mirė 2004 m. gegužės 16-ąją, likus vos dviem dienoms iki jo gimtadienio.

**Buvusių bendradarbių vardu
dr. Tamara Arnastauskienė**

Gerbiami skaitytojai, nuo šiol laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt

Mokslo Lietuva 2009 m. vykdo Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo remiamą projektą Moksliui. Kultūrai ir visuomenei.

PUSLAIDININKIŲ FIZIKOS INSTITUTAS

skelbia konkursą į Puslaidininkų fizikos instituto doktorantūrą šiose mokslo kryptyse: **Medžiagų inžinerija (08T)** ir **Fizika (02P)** – **Kondensuotos medžiagos (P260)** ir **Puslaidininkų fizikos (P265)** mokslo šakose. Doktorantūros trukmė 4 metai.

Asmenys dalyvaujantys konkurse turi pateikti: prašymą; gyvenimo, kūrybinės ir mokslinės veiklos aprašymą; magistro kvalifikacinio laipsnio diplomo ir jo priedų kopijas; dviejų mokslininkų rekomendacijas; paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas (arba referatą).

Dokumentai priimami Instituto sekretoriatai iki š. m. rugsėjo 1 d. Adresas: A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius, tel. (8 5) 261 9821

Instituto direktorius
S. Ašmontas

CHEMIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į fizinių mokslų srities chemijos krypties (03 P) dieninę doktorantūrą.

Stojantieji į doktorantūrą asmenys iki 2009 m. rugsėjo 9 d. moksliniam sekretoriui pateikia:

1. prašymą instituto direktoriaus vardu;
2. gyvenimo aprašymą;
3. kvalifikacinio magistro laipsnio ir jo priedų kopijas;
4. dviejų mokslininkų rekomendacijas;
5. paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas arba doktorantūros krypties mokslinį referatą;
6. 2 nuotraukas 3x4 cm.

Dokumentai priimami A. Goštauto g. 9, 218 kab., Vilnius LT-01108, tel. (8 5) 266 1294, 264 8884, interneto tinklalapis <http://www.chi.lt>

Direktorius

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJOS PREZIDIUMAS,

remdamasis Mokslų akademijos Statuto 20, 21 punktais, praneša apie laisvas šių specialybių Lietuvos mokslų akademijos narių ekspertų vietas ir kandidatų joms užimti iškėlimo tvarką:

Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriuje:
ekonomika – 1 vieta,
filosofija – 1 vieta,
kultūros istorija – 1 vieta,
teisė – 1 vieta.

Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyriuje:
chemija – 1 vieta,
matematika – 2 vietos.

Biologijos, medicinos ir geografinių mokslų skyriuje:
biologija – 1 vieta,
geografija – 1 vieta,
geologija – 1 vieta.

Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriuje:
agronomija – 1 vieta,
miškotyra – 1 vieta,
zootechnika – 1 vieta.

Technikos mokslų skyriuje:
informatika – 1 vieta,
medžiagų inžinerija – 1 vieta,
statybos inžinerija – 1 vieta

Lietuvos mokslų akademijos nariais ekspertais renkami žymūs mokslininkai (krypčių) specialistai penkeriems metams ir ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės.

Mokslo ir studijų institucijų senatai (tarybos), Lietuvos mokslų akademijos tikrieji nariai ir nariai korespondentai turi teisę iki 2009 m. liepos 16 d. iškelti kandidatus pagal skelbime nurodytą specialybę.

Lietuvos mokslų akademijai apie iškeltą kandidatą mokslo ir studijų institucijų senatai (tarybos) pateikia posėdžio protokolo išrašą nurodydami iškėlimo motyvus. LMA tikrieji nariai ar nariai korespondentai – motyvuotą raštą dėl keliamo kandidato. Taip pat pateikiami kandidatų biografiniai (gyvenimo aprašymas) ir asmens dokumentų duomenys (kopijos su paso Nr., išdavimo vieta ir data, asmens kodu, socialinio draudimo pažymėjimo Nr.), mokslo darbų apžvalga, spausdintų mokslo darbų sąrašas, mokslo laipsnių bei vardų diplomų kopijos ir nuotrauka.

Dokumentai priimami Lietuvos mokslų akademijos prezidento sekretoriatai iki 2009 m. liepos 17 d. 12.00 val. Gedimino pr. 3, 01103 Vilnius, tel. (8 5) 261 3651

BIOCHEMIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į biochemijos mokslo krypties dieninę doktorantūrą.

Stojantieji pateikia:
– prašymą instituto direktoriaus vardu,
– gyvenimo aprašymą,
– kvalifikacinio magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedo kopijas,
– dviejų mokslininkų rekomendacijas,
– paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir darbų kopijas, jei jų nėra –

doktorantūros krypties mokslinį referatą,
– kitus priėmimo skelbime nenurodytus, bet jų nuomone svarbius dokumentus.

Dokumentai priimami iki š. m. rugpjūčio 31 d. adresu: Mokslininkų g. 12, 203 kab., LT-08662 Vilnius.
Telefonas pasiteirauti (8 5) 272 9144.
Konkursas vyks rugsėjo mėn.

Direktorius

„TŪKSTANTIS METŲ LIETUVAI – 1009–2009 METAI“

Čekijoje, Pietų Moravijos apskrities Blansko miesto istorijos muziejuje, birželio 12 d. atidaryta paroda *Tūkstantis metų Lietuvai – 1009–2009 metai*, skirta Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti. Ekspozicijoje pristatoma Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki šių dienų.

Parodos organizatorius ir ekspozicijos kuratorius – Blansko istorijos muziejaus darbuotojas, istorikas, Brno universiteto Baltistikos centro auklėtinis Jindrichas Čeladinas.

Parodos atidaryme dalyvavo Blansko miesto gyventojai, Brno universiteto Kalbotyros ir baltistikos instituto vadovai, Blansko miesto istorijos muziejaus vadovybė, lietuvių bendruomenės atstovai, Brno universitete lietuvių kalbą studijuojantys studentai ir Lietuvos ambasados Čekijoje darbuotojai.

Į parodos atidarymą susirinkusius svečius pasveikino Lietuvos diplomatinė Daiva Rimašauskaitė.

„Ši paroda unikali tuo, kad buvo sumanyta ir surengta čekų iniciatyva. Džiaugiamės, kad Čekijoje yra šviesių asmenybių, atstovaujančių Lietuvai ir jos kultūrai“, – sakė ministrė patarėja D. Rimašauskaitė.

Parodos rėmėjai – Lietuvos ir Čekijos bendradarbiavimo centras, Pietų Moravijos apskritis.

Paroda Blansko muziejuje veiks iki rugsėjo 13 dienos.

EUROPOS SAVAITĖS ŠVENTĖJE KARAGANDOJE PRISTATYTA LIETUVA

Karagandos mieste (Kazachstanas) birželio 13–21 d. pirmą kartą vyko Europos savaitė. Jos metu renginio lankytojams pristatyta Lietuva ir kitos Europos Sąjungos šalys.

Mūsų šaliai skirtama stende buvo platinami naujaisi informaciniai, turizmo, kultūros ir švietimo leidiniai, filmai apie Lietuvą. Renginio lankytojai turėjo galimybę susipažinti su Lietuvos istorija, Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio ir *Vilniaus – Europos kultūros sostinės* renginiais, turizmo, studijų Lietuvoje ir kultūrinių ryšių plėtros galimybėmis.

Renginio atidaryme Lietuvai atstovavo Lietuvos diplomatai, Karagandos lietuvių bendruomenės vadovas Vitalijus Tvarijonas ir vietos bendruomenės nariai, pasipuošę tautiniais kostiumais.

Lietuviai šventės lankytojus vaišino Almatoje kepama lietuviška duona ir lietuviškais skanėstais. Improvizuotoje mokykloje buvo mokoma lietuvių kalbos. Vyko loterija, kurioje buvo įteiktas Lietuvos ambasados prizas – knyga apie Lietuvą ir DVD diskas *Neregėta Lietuva*.

Europos savaitės filmų programoje Karagandoje greta naujausių Austrijos, Vengrijos, Belgijos, Čekijos, Ispanijos, Italijos, Lenkijos, Nyderlandų, Prancūzijos, Vengrijos ir Vokietijos juostų birželio 17 d. buvo rodomas ir lietuvių režisieriaus Algimanto Puipos filmas *Nuodėmės užkalbėjimas*.

Europos savaitę Karagandoje rengė Europos Komisijos delegacija Kazachstane, Kirgizijos ir Tadžikistano ir šiose šalyse akredituotų Europos Sąjungos šalių diplomatinių atstovybės.

*URM Informacijos ir viešųjų ryšių departamento
Spaudos ir viešųjų ryšių skyriaus informacija*

Moksleiviai trečią kartą bus kviečiami prakalbinti kompiuterį lietuviškai

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos pasirašyta bendradarbiavimo sutartis, kuria išpareigojama organizuoti trečiąjį lietuvių kalbos konkursą moksleiviams *Švari kalba – švari galva*, paantrašte *Prakalbink kompiuterį lietuviškai*. Bendradarbiavimo sutartį pasirašė Švietimo ir mokslo ministerija, bendrovė *Tilde IT*, Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir ryšių su visuomene agentūra *Strateginių komunikacijų centras*.

Jau du kartus vykusio konkurso tikslas – skatinti moksleivius elektroninėje terpėje vartoti lietuviškus rašmenis ir taisyklingą lietuvių kalbą bei atkreipti visuomenės dėmesį į lietuvių kalbos vartojimo elektroninėje terpėje problemas. Apie tai konkurso *Švari kalba – švari galva* iniciatoriai pirmieji prieš keletą metų pradėjo viešą diskusiją ir jau turi pasekėjų bei darbų tęsėjų.

„Jau dabar nemažai moksleivių ir mokytojų teiraujami, ar kitais metais vėl bus rengiamas jų pamėgtas konkursas. Galime pažadėti, kad kitų metų pradžioje jau trečią kartą visus moksleivius pakviesime prakalbinti kompiuterį lietuviškai“, – teigia konkurso iniciatorės – bendrovės *Tilde IT* direktorius Vaclovas Pranskūnas.

Pasirašydamas sutartį švietimo ir mokslo ministerijos sekretorius Dainius Numgaudis pažymėjo, kad be galo svarbu nuo mažų dienų formuoti tinkamus jaunosios kartos įgūdžius ir požiūrį į lietuvių kalbos rašmenų vartojimą dirbant kompiuteriais ir kitomis naujaisiomis technologijomis.

„Ypatinga tai, kad šiame pro-

Pasirašant bendradarbiavimo sutartį: LR Švietimo ir mokslo ministerijos sekretorius Dainius Numgaudis, "Tilde IT" direktorius Vaclovas Pranskūnas, "Strateginių komunikacijų centro" direktorė Dalia Kutraitė-Giedraitienė ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė Irena Smetonienė

jekte nekyla šiuo metu skaudžių finansinių klausimų, nesidalijsami ministerijos ar valstybės biudžeto pinigai. Šio konkurso organizavimo patirtis rodo, kad dažnai dideliems darbams užtenka noro, iniciatyvos ir kūrybinio bendradarbiavimo“, – pasirašydama sutartį kalbėjo *Strateginių komunikacijų centro* direktorė Dalia Kutraitė-Giedraitienė.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė Irena Smetonienė bendradarbiavimą ir konkurso *Švari kalba – švari galva* organizavimą palygino su stiklo karoliukų kalnu, kuomet kiekviena pusė įneša savo indėlį lyg stiklinį karoliuką ir sudeda juos į vieną vietą.

Bendrovės *Tilde IT* iniciatyva 2008 m. subūrus verslo ir valstybinių institucijų pastangas buvo surengtas pirmasis moksleivių kon-

kursas *Švari kalba – švari galva*. Jame dalyvavo daugiau kaip du su puse tūkstančio moksleivių iš visos Lietuvos. 2009 m. pavasarį vykusiam antrajame moksleivių konkurse dalyvavo jau per tris tūkstančius 7, 8 ir 9 klasių moksleivių, o konkurso laimėtojus ir jų lietuvių kalbos mokytojus Lietuvos Respublikos Prezidentūroje apdovanojo Prezidentas Valdas Adamkus.

Planuojama, kad trečiasis moksleivių konkursas *Švari kalba – švari galva* vyks 2010 m. pradžioje. Konkurso organizatoriai tikisi, kad jame dalyvaus daugiau kaip 5 tūkst. moksleivių iš visos Lietuvos.

*Andrius Šuminas
Strateginių komunikacijų centro
projektų vadovas*

Atkelta iš 3 p.

J. A. Krikštopaitis. Tokia auklėjimo ir lavinimo sistema buvo įprasta to meto aristokratų dvaruose. Kvietis iš Vokietijos ar Prancūzijos guvernantes, mokytojus savo vaikams buvo Baltijos vokiečių tradicija. Iš kartos į kartą ta tradicija buvo perduodama, ne išimtis buvo ir Grothusai.

M. Čiurlienė. Kai kuriose šeimose ta tradicija ypač suvešėdavo. Gal Grothusų giminės vyrai rinkdavosi jų gyvenimo būdą atitinkančias moteris, tačiau bendravimo kultūrai buvo skiriamas itin didelis dėmesys.

J. A. Krikštopaitis. Kai XVI a. po Livonijos karo su Maskva Livonija buvo prijungta prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Grothusų giminės atstovai suvaidino svarbų vaidmenį Lietuvos diplomatojose, jau atstovaudami Lietuvos valstybei. Apskritai jie reiškėsi kaip tarptautinio lygio diplomatai, sąžiningai atliko jiems tekusias pareigas Lietuvos valstybėje.

Tiesa, lygiai taip pat atsakingai ir sąžiningai šios giminės asmenys tarnavo ir carinės Rusijos monarchams, kai Lietuva po 1795 m. įėjo į Rusijos imperijos sudėtį. Nieko nuostabaus: Baltijos vokiečiai savo specifinę, unikalią kultūrą sugebėjo išlaikyti dirbdami įvairių valstybių sudėtyje tik dėl savo diplomatinių sugebėjimų. Jie sugebėdavo prisitaikyti prie įvairios konjunktūros. Tai buvo Grothusų ir kitų Baltijos vokiečių giminų stiprybė. Tai buvo ir jų išskirtinybė po to, kai nustojo gyvuoti Livonijos ordinas, pasaulietiška valstybė tapo ir Teutonų ordinas, virtęs Prūsijos valstybe.

Tikisi derlingos žemės Šiauliuose

ML. Žavi Grothusų šeimos susitelkimas, noras giliau pažinti savo giminės protėvių praeitį, jų darbus. Mūsų atmintyje išliks Zygfrydo von Grothuso pavyzdys, siekiant kelti Teodoro Grothuso tarptautinį autoritetą, o tai savo ruožtu visai natūraliai išsiliejo ir į dabartinės Lietuvos mokslo ir kultūros propagavimą, natūralią mūsų šalies gero įvaizdžio kūrimo veiklą. Be skambių žodžių ir pareiškimų pati Teodoro Grothuso fondo veikla juk į tai ir nukreipta, nors gal ne visi ir ne visada apie tai susimąsto. Todėl paklausiui: ko tikėtis iš šio vizito į Šiaulių universitetą?

Michaelis von Grothusas. Tikimės derlingos žemės, kurią sugebėsime šiek tiek „palaistyti“ gal net pinigėliais. Gal iš visų mūsų bendrų pastangų pasėta gera sėkla ilginiui sudygo ir išaugs.

ML. O kaip su krize, kuri siaubia Europą?

J. A. Krikštopaitis. Didžiausia krizė siaučia mūsų galvose.

Michaelis von Grothusas. Krizės metu kaip tik ir aktualu energingai veikti, daugiau investuoti į žmonių tarpusavio santykius, bendravimą, komunikaciją. Tad ir krizės metu yra sričių, kurios gali būti kaip tik

TEODORO GROTHUSO PAVYZDYS ĮKVEPIA IR MŪSŲ LAIKAIS

Gedimino Žemicko nuotrauka

Apkabiname tūkstantmetį Teodoro Grothuso ąžuolą

aktyviai stimuliuojamos ir taip aktualinamos. Tikimės, kad jokia krizė nesutrukdys mums pasiekti to, ko labiausiai geidžiame.

J. A. Krikštopaitis. T. Grothuso fondo valdybos nariams labai svarbu, kad Šiaulių universitetas taptų Teodoro Grothuso gimtojo krašto

atstovavimo svarbiausiu centru, globojančiu visa, kas siejasi su T. Grothuso vardu. Tai būtų net savotiška istorinė misija ugdant intelektinę veiklą kaip pavyzdį jaunajai kartai. O universitetas ir turi būti tas intelektualinį potencialą ugdantis ir skleidžiantis centras.

ML. Kiek Šiaulių universitetas šiandien būtų pajėgus tokią misiją – taip norėčiau pavadinti – atlikti?

J. A. Krikštopaitis. Lietuvoje labai daug universitetų, todėl svarbu, kad kiekvienas turėtų savo specifinį veidą, savo būdingą tyrimų ir veiklos kryptį. Antai Klaipėdos uni-

versitetas turi labai aiškia veikimo kryptį: tai Mažosios Lietuvos paveldo tyrimas ir plėtojimas, Baltijos jūros ir okeanografiniai bei archeologiniai tyrimai. Nepakartojamas ir labai svarbus bruožas, kuris Klaipėdos universitetui leis ne tik išlikti, bet ir toliau plėstis.

Šiaulių universiteto padėtis, manau, yra sudėtingesnė, nes dar reikės susirasti aiškesnę veiklos kryptį ir išskirtinį veiklos bruožą. Esu tikras, kad Šiaurės Lietuvos mokslo ir kultūros centro funkcija Šiaulių universitetui galėtų būti tas išskirtinis bruožas. O pradėti kaip tik ir reikėtų nuo su Teodoro Grothuso istorijos ir kultūros paveldu susijusių dalykų tyrinėjimu ir puoselėjimu. Manau, tai labai gera ir perspektyvi galimybė, kuria būtina pasinaudoti. Tai labai naudinga pačiam universitetui, Šiauliams ir visai šiaurės Lietuvai. Iš tos sėklos, kaip sako Michaelis, turėtų išaugti ir kiti darbai.

ML. Lyg ir pasiduodame teritorinio skirstymo principui. Gal tai ir teisinga, bet nejaugi Vilnius ar Kaunas jau lyg ir atiduoda savo buvusį įdirbį, nuo šiol lauks tik šiauliečių iniciatyvų ir darbų?

J. A. Krikštopaitis. Nemanau, kad tik pasyviai lauks, nes visi universitetai privalo remtis pasaulinio garso mokslininkų vardais ir figūromis – tik taip galima palaikyti ryšį su tradicija ir iš jos gauti naujų impulsų savo veiklai. Vilnius ar Kaunas savo mokslus gali plėtoti įvairiomis fundamentinėmis kryptimis. Toliau nuo centro esantys universitetai privalo surasti ir sukurti ypatingą vaidmenį savo kraštui. Tik tada jie jausis užtikrintai. Universitetams svarbu rasti deramą vietą Lietuvos kultūroje.

Šiaulių universitetas galėtų plėtoti tyrimus ir aiškintis, kokios įtakos Šiaurės Lietuvai turėjo artimiausios vietovės. Prisiminkime Jelgavos gimnaziją, kurią lietuviškos spaudos draudimo laikais baigė vėliau žymiais visuomenės ir kultūros žmonėmis tapę lietuviai. Arba Ryga, kuri buvo tam tikras lietuvių kultūros ugdymo ir raiškos centras XX a. pradžioje, kai Lietuvoje apskritai nebuvo nė vienos aukštosios mokyklos. Būtent per Šiaulius vedė daugelio lietuvių kelias į Jelgavą ir Rygą.

Šiuos dalykus tyrinėdamas Šiaulių universitetas galėtų telkti dėmesį į svarbius mūsų kultūros ir mokslo istorijos dalykus ir taip kurti savo veiklos specifinius bruožus. Ateityje visa tai galėtų išaugti gal net į šiaurės krypties skandinaviškąją tyrimų erdvę. Taigi šiauliečiai turi galimybių kurti unikalų vaidmenį Lietuvos humanitarinių tyrimų erdvėje, o ar sugebės pasinaudoti, priklausys tik nuo jų pačių.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

PS. Išpūdzius iš Theodoro Grothuso fondo valdybos narių apsilankymo Šiaulių universitete bandysime pateikti kitame Mokslo Lietuvos numeryje.

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**

Stilistės **Kristina Sakalauskiene, Laura Bočiarovienė**

Dizaineris **Mindaugas Galkus**

Vadybos asistentė **Eglė Kulikauskaitė**

Patarėjai: **Stasys Goberis, Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.**

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 550 egz.